

Sê Kanî û Sê Pêkhatinên Markisistîyê

Lenin

Werger Dr. M. S. Cuma

Navrok

Pêşgotina Werger.....	4
Sê Kanî û Sê Pêkhatinên Markisistîyê.....	8
I.....	10
II.....	13
III.....	16
Karl Marx.....	19
(Bi kurtî ve li ser jîyannama Marx de ligel daxuyanîkirinê de li ser markisistîyê de).....	19
Pêşgotin.....	19
Rêya Marx.....	31
Felsefa Metiryalistî.....	32
Diyaliktik.....	38
Têgihiştina Metiryalistîyî Mêjûyî.....	42
Xebata Çînî.....	46
Rêya Marxî Abûrî.....	50
Hêjabûn.....	51
Hêjabûna Bêtir.....	55
Sosyalistî.....	72
Taktîka Xebata Pirolitarîyî Çînî.....	78

3 Sê Kanî û Sê Pêkhatinên Markisistîyê

Pêşgotina Werger

Xwendevanên hêja!

Vaye ez vê pirtûka hanêyê Lenin "Sê Kanî û Sê Pêkhatinên Markisistîyê" bi zimanê Kurdî zaravyê Kurmancî ve li ber destên we de didim bidanîn.

Ez bi erk karekî ve li ser xwe de didim bidîtin, ku ez ji dil û can hêvîya dilovanîyê û lêbuhurandinê ji Xwendevan û Rexnevanên xwe li ser van kur û kêmanîyan de bidim bixwestin, ji yên ku di vê wergerandina hanê de têtin bipeydakirin. Ez dê pir bi dilşad û bextiyar ve bêtim biderkevtin, ku careke din wergerandina vê pirtûka hanê bi destên Rexnevanan ve wergerandina wêna bi çaktir û rêkûpêktir ve bête biderkevtin.

Belê Werger li van kur û kêmanîyan de bi wirya ve tête biderkevtin. Lê bi rastî ve divê li vir de bête bigotin, ku bes evaya bi tenha xwe ve li gora zanebûn û bextê min de ji destên min dikarîbû bihata bikin.

Ez di wê bîr û bawerîyê de têtin biderkevtin, ku pêşvexistina zimanê me yekek ji karê bingehî ve tête biderkevtin, ji yê ku her û her li ser me de tête biderkevtin. Tanî îro Bav û Kalên me di vî warê hanê de pir kêmasî dane bikin. Em nivîşê niha li ser me de divê her roj û şev pêşvebirina zimanê xweyî şêrîn û xweş li ber dilê me bidin bipêşvexistin û wî bi zimanê dunyayê dinî pêşkevtî ve bidin bigihandin. Pêşkevtina zimanekî yanî paşkevtina wîna ew bi xwe ve bi nîşan û neynika pêşkevtin yanî

5 Sê Kanî û Sê Pêkhatinên Markisistîyê

paşkevîna mîletê xwe ve tête biderkevîtin.

Belkî ev karê hanêyî biçûk bi palpêdaneke sivik ve ji bona pêşvexistina zimanê me û hêjbêtir ji bona belavkirina bîr û bawerîyên Markisistîyê - Leninistîyê di nava civaka me de, belê di nava Kurdîstana me de bête biderkevîtin.

Piştî herifandina şûreşa Kurdî Borcuwazîyî mezin mêtûwê careke din bi darê zorê ve, bi hêz û hinera pevçûna qanûnên jînê ve li ser tevaya Dilsoz û Welatperwerên Kurd de date bizordarîkirin, ku ew ji xwe bidin bipirskirin: çima weha bi serên me ve hate bikirin, xebata me divê ji bona kê bête bikirin? xanî bêtir ji sêsed salî ve ev pirsên hanê ji xwe dane bikirin û wî di pêşgotina Mem û Zîn de wetov dayite bigotin:

Amma ji ezel Xwedê wisakir	ev Rom û Ecem di ser me rakir?
Ez mame di hikmeta Xwedê de	kurmanç di dewleta dinê de!
Aya bi çî wechî mane mehrûm	bil cumle ji bo çî bûnê mehkûm?

Herwehajî Xanîyê hozan pişt re bi wî perê zanebûn û huşyarîyê ve li gora dema xwe de tevaya pirsên kirî li ser pirsîyarîya Kurd de didate bibersivkirin û hêjbêtir Hozanê me bi dur ve didate bidîtin, bê ka xebata Kurd ji bona kê divê bête bikirin. Di pêşgotina Nûbuhar de ew dide bigotin, ku ev karê hanê:

Ne ji bona sahibê Rewacan Belkî ji bo Biçûkên Kurmancan

Belê li gora bersivên li ser wan pirsên jorî de zanebûn û şiyarbûna meyî çînî, evîndarî û dilsozîya me ji bona welat û civaka me tête bidiyarkirin; belê ew bi eşkere ve dide biderxistin, magelo em dixwazin ji bona Borcuwazîya xwe peyatîyê bidin bikirin, yanjî ku em dixwazin ji bona mîletê xwe, belê ji bona gelemperîya

miletê xwe ji Karger û Cotkarên xwe re bidin bixebatkirin? Belê îro jî ev pîrsa bingehîyî hanê ji me tête bikirin û her û her bersiv li ser wê de ji me tête bixwestin.

Herifandin û helweşandina şûreşa Kurdî Borcuwazîyî mezin ji me rastîya gitina Lenin date bixuyanî û bidiyarîkirin, ku Borcuwazî bi amade ve tête biderkevtin, ku ew wî werîsî bide bifirotin, yê ku pê tête bidarvekirin. Teva rastîya vê bîr û bawerîya hanê bi carekê ve li ser Borcuwazîya meyî Kurdîyî gen û genî de tête biderkevtin. Borcuwazîya me mîna hemû Borcuwazîyên vê dunyayê dê her û her vî karê hanê beramberî xebata welat û milletê me bide bikirin. Dê ew her û her li geşta xwe de bête bigerandin, dê ew her û her li simsarîya xwe de bête bigerandin, dê ew her û her hestîyan li ser sifra Dujminê me de bide bikojandin, dê ew her û her bêrîk, paxil, kase û kontên xwe li ser kîsên xwîna bi hezaran ve ji baştirîn û paktirîn Gencên Kurdîstana me bidin bidagirtin.

Çawan xebata derebegyê di xabat meyî milî de bi hinera pêşveçûnên qanûnên jînê ve hatin bidawîkirin û çiqasî jî wan dixwestin ku bi xebatê ve bêtin birabûn, ketinên milletê me di bin rêberîya wan de her û her bi gewretir ve û destanên wî bi mezintir ve dihatin biderkevtin. Wehajî rola mêjûyî Borcuwazîya meyî gen û genî di rêberîya azadîya meyî milî de bi carekê ve di herifandina şûreşa wîyî mezin de hatîye bidawîkirin. Xebata me divê ji bona gelemperîya milletê me bête bikirin, ew divê ji bona Hejar û Perîşanên me bête bikirin, belê ew divê ji bona Karger û Cotkarên me bête bikirin. Ev jî bi çûna li ser rêya Markîsîstîyê - Lenînistîyê de, li ser vê rêya rast û durust de û bi hêz û hiner ve ji bona veguhertina cîhaan kevin dikare bête bikirin, ya ku ew li ser zordarîyê, sitem û çewisandina Merov de di rêya

7 Sê Kanî û Sê Pêkhatinên Markisistîyê

Merov de hatîye bipêkhatin, belê da ku civaka komonistîyî sade ji zordarîyê û ji çewisandina Merov di rêya Merov de bête bicîhatin.

Bê çûyîn li ser rêya Markisistîyê -Leninistîyê de dê xebata Kurd ji bona gelemperîya wîna her û her bi bê ber ve bête biderkevtin; lêbelê dê ew ji bona Borcuwazîya meyî gen û genî her û her pir bi dohn û zor bi ber ve bête biderkevtin. Çiqasî Law û Keçên Kurdistanê li ber vê rastîya hanê de bêtin biliberkevtin, weha deha dê ew gorîyên azadîyê, serxwebûn û xweşbûna jînê bidim bikêmkirin û dema gihandina wan armancan bidin bikurtkirin. Çûn li ser rêya markisistîyê - Lêninistîyê li ser her yekî ji me şev û roj dide bipêwstîkirin, ku em tevaya danînên Markisistîyê hûr û kûr bidin bixwendin û biliberkevtin û tevaya dorhêla xwe bi carekê ve li ser van bîr û bawerîyên bilind bidin bişiyarkirin û wan bidin biliberxistin. Çiqasî komên xelkên Kurdistanê di van bîr û bawerîyên hanê de bêtin bitêgihiştin û biliberkevtin û ew li ser wan de bêtin biçûyîn, weha deha ew bi hêz û hinr ve ji bona veguhertina jîna xwe di azadîyê, serxwebûn û xweşbûna jînê de têtin biderkevtin. Herwehaji ew deha ji evsan û efyûna oldarîyê têtin bidûrkevtin. Berzkirin û bilindkirina ala markisistîyê - Leninistîyê, ala sor, belê ala komonistîyê di nava civaka me de ew bi xewin, hêvî û merovanîya me ve û nifşên tên bi xwe ve tête biderkevtin.

**Berlin, di 31 gelawêja sala 1977 de
Soro -Dr. M. S. Cuma-**

Sê Kanî û Sê Pêkhatinên Markisistîyê

Rêça Marx -Markis-di tevaya cihana bajartîyê de bi beramberî xurtirîn dujminatîyê û kindarîyê ve li nik zanistîya Borcuwazî (çi ya mîrî û çi jî ya lêberalî de) tête biderkevtin; jiber ku ew di wê de "rêçeke bi zîyan ve" didin bidîtin. Bîr û bawerîyeke din Merov nikare jê bide bihêvîkirin; jiber ku zanistîyeke civakî "bi bêbendî ve" di nava civakeke bingehkirî de li ser xebata çînîtî de nikare bête bidîtin. Bi vî rengî ve yanjî bi renekî din ve tevaya zanistîya mîrî yaxud zanistîya liberalî li ber kirya koletîyê de didin bikirin, di wêcaxa ku markisistîyê cengeke xurt li ser wê koletîyê dayite bivêxistin. Çavdêrî ji zanistîyeke bi bêbendîyê ve di civakekê de li ser kirya koletîyê de hatîye bipêkhatin, dê bi xavtirîn dîbûn ve bête biderkevtin, mîna ku bête bihêvîkirin, ku Çêkirvanekî li ser pîrsa kirya Kargeran de di bilindbûna wêna de divê bête bibêbendîkirin, di gava ku Merov di qazanca sermiyan de dide bikêmkirin.

Belê ev nebes bi tenha xwe ve tête biderkevtin. Mêjûwa felsefê û mêjûwa zanistîya civakî bi hemû eşkerebûn ve dide bixuyanîkirin, ku Markisistî bi hîç têgihiştinekê ve "bi tenha xwe bûnê ve" nayête bişibandin, ku ew bi rêçeke hişk ve û ew li ser xwe de hatîye

9 Sê Kanî û Sê Pêkhatinên Markisistîyê

bitewandin û ew dîr ji rêya bilindîyî pêşkevta bajêrtîya cîhanê hatîye bipêkhatin. Bi servajîvêjî ve tevaya hozanîya Marx bi rastî ve tête bipêkhatin, ku wî li ser wan pirsan de date bibersivdan, ji yê n ku remana Merovanîya pêşverû ji berê de ew dabûn bikirin. Rêça wîna nala li dûçûna rast û xweser de ji bona ser rêçên mezintirîn Wênerên felsefê, abûrîyên siyasî û sosyalistîyê tête biderkevtin.

Rêça Marx pir bi hêz û hiner ve tête biderkevtin; jiber ku ew bi rast ve tête biderkevtin. Ew di nava xwe de bi girtî ve û bi lihevhatî ve tête biderkevtin. Ew yekîtiya têgihîştina dunyayê ji bona Merovan dide bipêşkeşkirin, ya ku ew bi tu rengekî ve ligel yekekê ji evsanan de, bi yekekê ji kevneperestîyê ve, bi yekekê ji berxwedana koletîyê ve ji yê Borcuwazîyê de nayête bilihevhatin. Ew bi Dûndê dawî ve ji baştirîn tiştên ji bal Merovanîyê de di sedsalên nozdehan de hatîya biafirandin. Ew bi Felsefa Elmanî ve, bi abûrîya siyasîyî Ingilîzî ve û sosyalistîya Frensî ve tête biderkevtin.

Li ser van hersên kanîyên hanê de û bi xwe jî ve di dema ku ew hersê jî bi pêkhatinên markisistîyê ve têtin biderkevtin. Em dixwazin bi kurtî ve li ser wan de herin.

I

Felsefa markisistî bi metiryalistî ve tête biderkevtin. Di sernaserî mêjûwa Ewropa nuh de û nemaze di dawîya sedsalên heştdehan de li Firensa de, ku li wêderê de şerekî man û nemanê bi dijî hemû gemara sedsalên navînî ve, bi dijî derebegiyê ve di dam û destgehan de û di nava reman de dihate bivêkevtin, metiryalistî bi tenha xwe ve bi felsefeyeke yekgirtî ve û bi lihevhatî ve tanî bi dawî ve dihate biderkevtin, ya ku wêna ji bona tevaya têgihîştina rêyên zanistîyên serûştî de bi dilsoz ve dihate bimayîn û ya ku wê dujminatîya her evsan û çenbûneke qelp didate bikirin û hd.... Duminên demokratîyê jibervêyekêjî ve bi hemû hêz û hunerên xwe ve dihatin bixerîkkirin, ku ew "nerastîya metiryalistîyê bidin biderxistin", ku ew wê bidin bigorkirin û ew derewan li ser wê de bidin bikirin. Wan bi hemû renekî ve li ber rengên felsefa nimûnetîyê de didatin bidan. Bi vî rengî ve yaxud bi renekî din ve wan li ber ol didatin bidan, yanjî wan yarmetîya wî didatin bikirin.

Marx û Engels -Êngils- bi hemû xurtbûnekê ve li ber felsefa metiryalistî de didatin bidan û bi bêjimar ve didatin bixuyanîkirin, ku bê kanî çawan ji kokê de her derketinek ji vî bingehê hanê de bi şaş ve tête biderkevtin.

Bi eşkeretirîn û bi firehtirîn wan ew di danînên Engels de "Ludwig Feuerbach" û "Anti-Dûring" û herwehaji ji yê wêk nala "Kommunistische Manifest" dane bidanîn. Ew bi nivîstên destên her Kargerekî şiyarî çînî ve têtin biderkevtin.

11 Sê Kanî û Sê Pêkhatinên Markisistîyê

Lêbelê Marx li nik metiryalistîya sedsalên heştdehan de nehate birawestandin. Wî felsefe bêtir date bipêşvexitin. Wî ew di rêya bidestkevtinên felsefa Elmanîyî kilasîkî de û nemaze bi destkevtinên sustêma Hegel -Hêgil- ve date bidewlemendîkirin, ya ku wî ew ji alîyê xwe de ji bona ser metiryalistîya Feurbach - Foyerbach- date bibirin. Giringtirîn ji van bi destkevtinên hanê ve bi diyaliktik ve tête biderkevtin, ango rêya pêşkevtinê di baştirîn rengê xwe de, di xurtirîn kûrbûna xwe de di dûrtirîn ji tengîya dîtina xwe de, ango dîtina pêşkevtinê di pêşkevîtirîn, kûrtirîn û bêtirtirîn liberkevtina rengê wê de tête biderkevtin, ya ku ew rêlativita - endazîya- zanebûna Merovanîyê di metiryê -bûjen- de di pêşveçûna wê de her û her dide bimirêkkirin. Nuhtirîn dozandinên zanistîya serûştî -radiom, elektironên, guhestina perçan- bi xurtî ve rastîya metiryalistîya Marx dane bicîhkirin, tevî jî ku dîtinên Feylesufên Borcuwazî ligel her û her vegerandina wanî "Nuh", kevin û genîyî idializim -nimûnetî- jî de dihate bikirin.

Marx felsefa metiryalistî date bikûrkin û bipêşvexistin û wî ew bi dawîya wê ve date bigihandin. wî berê wê ji zanebûna serûştîyê ji bona zanebûna civakê date bifirehkirin. Metiryalistîya Markisî mêtîyî bi destkevtina gewreyî mezin ve ji remana zanistîyê tête biderkevtin. Li ser tevlihevî û serbadyîbûnê de, ya ku ew tanî wê demê li ser têgihîştina siyasî û mêtîyî de dihate biserdarîkirin, dîtineke zanistîyî pir başî lihevhatî û hevgirtî dewsa wê ji xwe re date bigirtin, ya ku ew dide bixuyanîkirin, bê kanî çawan şeweyekî ji şeweyê jîna civakê nala havilên gewrebûna hêzên berkirinê rengê din û bilindtir tête bipêşvexistin. Ji bona nimûne ji derebegiyê bê çawan sermiyandarî tête biderkevtin.

Wehaji bê çawan zanebûna Merov serûştîya heye bi renekî azad ve ji wî dide bimirêkkirin, ango metiryê xwe dide bipêşvexistin û weha ew zanebûna Merovê civakî dide bimirêkkirin, -ango cudabûnên bîr û bawerîyan û rêçên felsefî, oldarî, siyasî uhd. dide biwênekirin. Pêkhatinên abûrîyî civakî û avanîyên siyasî bi nala avaniyeke jorî ve li ser bingehê abûrî de têtin birabûn. Em ji bona nimûne didin bidîtin, bê çawan rengên siyasîyî cudayî dewletên Ewropî niha ew ji bona serdarîya Borcuwazî didin bikarkirin, da ku ew wê li ser Pirolitara de bidin bixurtkîrin.

Felsefa Marx bi felsefa metiryalistî ve tête biderkevtin, ya ku ew hatîye bidawîkîrin û ya ku ew ji bona Merovan û nemaza ji bona çîna Karger destikên xurtî zanebûnê dide bipêşkeşkirin.

II

Piştî ku Marx date binaskirin, ku sustêma abûrî bingeh dide bidurustkirin, ya ku li ser wî de avanîya joriyî siyasî tête biavakirin, wî pir guhpêdana xwe ji bona xwendekarîya vê sustêma abûrî date bidan. Nivîsta giringtirînî Marx "Sermiyan" tevde ji bona lêvenerandina sustêma abûrî di civaka nuh de, ango di civaka sermiyandarîyê de hatîye bidanîn.

Abûrîya siyasîyî kilasîkî berî marx li Ingilistanê de hatibû bipey dakirin, ew bi welatê sermiyandarîyî bêtir bi pêşkevtî ve dihate biderkevtin. Adam Smith -Simis- û David Ricardo -Rêkardo-, yên ku wan li ser sustêma abûrî de didatin bivenerandin, wan bingehê pêşî ji bona Dîtina Hêjabûna Kar dane bidanîn. Marx karên wan ber bi pêş ve date bibirin. Wî ev dîtina hanê bi rast ve date bibingehî-kirin û wî ew rast û durust date bipêşvexistin. Wî date bixuyanîkirin, ku hêjabûna her malekî di rêya tevaya dema karê pêwistî civakî de tête bidanîn, yê ku ew bi pêwist ve ji bona berkirina mal tête biderkevtin.

Di dema ku Abûrvanên Borcuwazî pêwendî di nava tiştan de didatin bidîtin, -guhertina malekî bi yê din ve-, li wir de Marx pêwendîyên di nava Merovan de date bixuyanîkirin. Bi hevveguhertina mal pêwendîya di navbera Berkirvanên teka teka de di rêya bazarê de dide biderxistin. Pere didin bixuyanîkirin, ku dê ev pêwendîya hanê bête bixurtkirin û dê ew tevaya jîndarîya abûrîya Berkirvanên teka teka bi yekbûneke hevgirtî ve bide bi-

kirin. Sermiyan dide bixuyanîkirin: Pêşketineke bêtirî vê pêwendîyê hêza karê Merov bi malê Kargerekî bi kirê ve dide bikirin, yê ku ew hêza karê xwe ji bona Zemindar, Xwedîyê Karxanê û Xwedîyên destikên berkirinê dide bifiroştin. Beşekî ji roja kar dide bikaranîn, da ku ew xercîya wî û mala wî bide biderxistin -kirya Kar-, beşê din ji roja kar belê ew bi belaş ve dide bikarkirin; ew Hêjabûna Bêtir ji bona Sermiyandaran dide bipeydakirin, ya ku ew bi kanîya qazancê û kanîya dewlemendbûna çînîya sermiyandar ve tête biderkevtin.

Dîtina hêjabûna bêtir ew sitûna dîtina abûrîyê Marx dide bipêkanîn. Ev sermiyanê, yê ku ew di rêya karê Karger de hatîye bipeydakirin, zordarîyê li Karger de dide bikirin, ew Maldarên biçûk dide biwêrankirin û ew leşkerekî ji kargerên bêkar de dide bidurustkirin. Di çêkirinê de xuyanîyeke wek wê didin bidîtin. Bi serketina wargehên çandiniyê di sermiyandariyê de têtin bigewrekin, bikaranîna mekînan têtin bibêtirkirin, abûrîya çandiniyê ji bona nav dehfên Sermiyanê peran tête bikevtin, ew têtin biberjêrkirin û wêranî bi wan ve di bin giranbûna paşvemaşîna wîyî teknîkî de pê tête bikevtin. Şêweyê vê berjêrbûna hanê di berkirina biçûk de ji berkirina çêkirinê tête bicudakirin; lêbelê ev berjêrbûna hanê bi xwe ve bi rastîyekê ve tête biderkevtin, ya ku li ser de nayête biaxivtin.

Di rêya herifandina berkirina biçûk de sermiyan bi bêtirbûna berkirina kar û vejandina cihekî monopol ve ji bona Sermiyandarên mezin dide bikêrkirin. Berkirin dê bi xwe ve her û her bêtir bi berkirina civakî ve bête bikirin. Bi hezaran û bi milyonan ji Kargeran di rêxistina abûrîyê pilankirî de têtin bikomkirin, lêbelê berê karê bi hev re lepek ji Sermiyandaran ji xwe re didin biwergirtin. Tevlihevbûna berkirinê û tengavî bi xurtir ve têtin

15 Sê Kanî û Sê Pêkhatinên Markisistîyê

biderkevtin, bi dûkevtina dînitî ve bi dû bazaran ve têtê bikevtin û ne girawkirina jîyanê ji bona gelemperîya Xelkê têtê bidîtin.

Bi rêxistina sermiyandarîyê, ya ku ew girêdana Kargeran beramberî sermiyan ve dide bibêtîrîkirin, pêrejî ew hêz û hinera karê bi hev reyî mezin dide biafirandin.

Ji destpêkirina abûrîya mal, ji hêsantirîn bi hevveguhertinê ve Marx ji bona pêşvexistina sermiyandarîyê tanî berztirîn rengê wê û tanî berkirina mezin hate bidûkevtin.

Serpêhatîyên hemû welatên sermiyandar çi yên kevin û çi jî yên nuh bi eşkerebûn ve sal bi sal ve bi gewrebûna Kargeran û bi rastîya rêça Marx didin bixuyanîkirin.

Sermiyandarî di seranserî cîhanê de hate biserkevtin; lêbelê ev bi serkevtina hanê ve bi pileyekî pêşî ve ji bona bi serkevtina kar li ser sermiyan de têtê biderkevtin.

III

Gava ku derbegitî hate biherifandin û gava ku sermiyandarîya "Azad" ji bona dunyayê hate bihatin, xweser wê xwe date bixuyanîkirin, ku ev azadîya hanê sustemekî nuhî zordarîyê û çewisandinê ji bona Kargeran bi xwe ve dide bidurustkirin. Pêrejî rêçên sosyalistên cudan nala mirêkkirina vê zordarîyê û nala berberîyekê bi dijî wê ve hatin bipeyda kirin. Belê sosyalistîya pêşîya pêşî bi sosyalistîyeke otopî -evsanî- ve dihate biderkevtin. Wê rexne li civaka sermiyandarîyê didate bigirtin, wê ew didate bivegerandin û wê nifir lê datin bikirin. Wê ji xwe re bi helweşandina wêna ve didate bixewnkirin. Ber bi ber çavên wê ve sustemeke baştir dihate bikevtin û wê ji bona razîkirina Dewlemendan bi nesincîbûna çewisandinê ve didate bikarkirin.

Lêbelê Sosyalistîya evsanî nikarîbû deryekî derketinêyî rast û durust bide binîşankirin. Wê ne dikarîbû serûştîya kirya koletîya sermiyandarîyê bide bixuyanîkirin, ne jî wê dikarîbû qanûnên pêşkevîna sermiyandarîyê bide bidozandin, ne jî wê dikarîbû wê hêza civakî bidata bidîtin, ya ku wê dikarîbû bi xwedanê civaka nuh ve bihata biderkevtin.

Jiber ku ev şureşên bahozên hanê bi tengala kevtina windabûna derebegitîyê û peyetîyê ve li tevaya Ewropa de û nemaze li Firensa de dihatin bikevtin, bi eşkerebûn ve her û her dihate bixuyanîkirin, ku xebata çînî bi nala bingehe tevaya pêşkevîna ve tete biderkevtin û ew bi mîna hinera wêyî navgerê ve tete biderkevtin.

Hîç bi serkevîneke azadîya siyasî ve bi ser çînîya derebegitîyê ve bi bêyî liberxwedaneke bi bêhêvî ve

nehatîye biserkevtin. Hîc ne yekekî jî ji welatên sermiyarîyê li ser bingehê azadîyê, demokrasîyê tanî vî sînorî yanjî yê din nehatîye birabûn, bi bêyî ku xebatek li ser man û nemanê de di navbera çînîyên cudan de ji çînîyên civaka sermiyandarîyê de bête bidîtin.

Hozanbûna Marx tete bidîtin, ku ew berî yên din hate biliberkevtin, ku ew ji wan encaman ji xwe re bide biwergirtin û wan rep û rast bide bipêşvexistin, ya ku mêjûwa cihanê me dide bifêrkirin. Ev encamkirina hanê bi xwe ve bi rêya xebata çînî ve tete biderkevtin.

Xelk di siyasetê de her û her bi gorîbûn ve ji bona xapandinê û xwe xapandinê dihatin biderkevtin û ew dê her û her jî weha bêtin bimayîn, tanî ku ew neyêtin biliberkevtin, ku li pitş van hemû peyvên bi sincîkirî, oldarîkirî, siyasîkirî û civakkirî ve, li piştî daxuyanîkirinan û sozan de berjewendîyên vê çînîya hanê yaxud ya din de bidin bidîtin. Hevalbendên veguhertinan û xweşkirinan dê her û her ji bal liberxwedanên kevnarîyê bêtin bizalkirin, tanî ku ew bêtin biliberkevtin, ku her avanîyeke kevin çiqasî jî ew bi gemarî û pûç ve bête bixuyanîkirin, dê ew di rêya hinera vê çînîyê yaxud her çînîyeke serdar de bête biliberdan. Da bikaribin liberxwdan van çînîya bidin bişikenandin, bes û bi tenha xwe ve yek çare tete bidîtin: ku di nava wê civaka dorhêla xwe de bi xwe ve wan hêzan bidin bidîtin, wan bidin bişiyarkirin û wan ji bona xebatê bidin birêkûpêkkirin, ji yên ku ew dikarin li ser encamê rewşa xweyî civakî de wê hêzê bidin bipêkanîn, ya ku ew dikare kevnarîyê bide bimalandin û nuhbûnê bide bifirandin.

Bes û bi tenha ve felsefa metiryalistîyî Marx dergeh ji bona Pirolitarya -Nedaran- dayite binîşankirin, dergehê ku ew wê ji koletîya remanê dide biazadkirin, ya

ku tanî wê çaxê tevaya çînîyên sitemkêş têde dihatin bijîyandin. Bes û bi tenha ve dîtina Markisîyî abûrî rastîya cihê Pirolitarya di tevaya sustêma sermiyandarîyê de date bixuyanîkirin.

Der seranserîya cîhanê de ji Emerîka tanî bi Japan ve û ji Siwêd tanî bi Afrîka Jêrîn ve sasmendîyên bi serên xwe ve ji sazmandîyên Pirolitarya xwe didin bipirkirin. Pirolitarya di çûna xebata xweyî çînî de tête bihîn û biperwerdekirin. Azadî bi evsanên civaka Borcuwazî ve tête biderkevtin.

Pirolitarya xwe her û her bi ser hev ve didin bikomkirin û ew her û her têtin bifêrkirin, da ku ew ji bona biserkevtinê xwe pîvanên rast û durust bidin bidanîn. Ew hêzên xwe dide bipolakirin û ew her û her bi bê bergirtin ve tête bigewrekirin.

Di avdara sala 1913 de di kovara "Piroswstseniji" Jimara 3 de li bin vê navnivîsandina hanê de: W. I. hatîye bibelavkirin

Karl Marx

**(Bi kurtî ve li ser jîyannama Marx de ligel
daxuyanîkirinê de li ser markisistîyê de).**

Pêşgotin

Ev gotara hanêyî li vir de li ser Marx de nala namilkeyekê hatîye binivîsandin. Min ew di sala 1913 de ji bona ferhenga Granat dabû binivîsandin,-weke ku ew bi bîra min ve tete bikevtin-.

Di dawîya gotarê de lîsteke dûr û dirêj ji bona nivîstan, yên ku ew bi pîrbûn ve bi beyanî ve têtin biderkevtin, li ser Marx de hatibû bipêvekirin. Ev lîsta hanê di vê çapa hanê de nehatîye biçapkirin. Herwehaji Sercivata serpereştîya ferhengê ji aliyê xwe jî de dawîya gotarê date biderkirin, ya ku ew li ser taktîka Markisistîyî şûreşgêrî de hatibû binivîsandin. Ew jêderxistina hanê jiber çavdêrîyê hate bikirin. Mexabin, ku ez nikarim wê dawîyê li vir de bidim bianîn; jiber ku nivîsandinên minî pêşî li cihekî de di nava nivîsandinên min de li Krako de yanjî li Siwêstra de hatine bimayîn. Ez bi bîra xwe ve didim bianîn, ku min di dawîya gotarê de pêre ew cihê ji

nameya Marx dabû bianîn, ya ku wî ew ji bona Engels di 16. 4. 1856 de dabû bişandin. Li wî cihê de Marx dide binivîsandin: "The whole thing in Germany -hertişt li Elmanya- dê li ser karîna piştgirtina şureşa Pirolitarya bi şêweyekî çapa duwem ve ji cenga Cotkaran bête birawestandin. Wê çaxê dê hertişt bi rêk û pêk ve bête bikin".

Ev bi xwe ve Menşevîkên me ji sala 1905 de nehatin biliberkevtin, ew Menşevîkên me bi xwe ve, yê ku ew niha bi carekê ve bi bêbextîya Sosyalistîyê ve hatine bigihandin, xwe ji bona benda Borcuwazîyê dane biveguhertin¹.

N. Lenin

Mosko, di 14. gulana 1918 de

Di sala 1918 de di pirtukekê de ev hatîye bibelavkirin: N. Lenin. "Karl Marx", çapxana "Priboi" Mosko.

¹Ji xwe re li danînen Lenin bergê 21, Dietz Velag, Berlin di 1960 de, r. 33-80, bi zimanê Elmanî ve bidin bitemaşekirin. Cuma

21 Sê Kanî û Sê Pêkhatinên Markisistîyê

Karl Marx di 5 gulana sala 1818 de li Trier (Rheinpreußen) -Tirîr -Rayinproysin- ji dêya xwe hatîye bibûyîn. Bavê wî Dadyar bû û ew Cihû bû. Ew di sala 1824 de bi Protistanî ve hate bikirin. Malbata Marx dewlemend bûn, zanevan bûn, lêbelê ew ne şûreşgêr bûn. Piştî bi dawîkirina xwendina xwe ve di debîristanê -dubistana bilind- de li Tirêr de ew ji bona zanistgehê di pêşî de li Bonn -Bon- de hate biçûyîn û di pişt re ew ji bona zanistgehê li Berlin de hate biçûyîn. Wî zanistîyên dadyarîyê ji xwe re date bixwendin, lêbelêji wî ji xwe re mêjû û felsefe jî date bixwendin. Wî di sala 1841 de zanîngeh date bidawîkirin. Wî nama doktora xwe li ser felsefa Epikur de date binivîsandin². Li gora têgihîştta Marx de tanî wê pêlê ew hêjî bi Hevalbendê Hegel ve û bi Nimûnevan ve dihate biderkevtin. Li Berlinê de ew ji bona nava xelesa "Hevalbendên Hêgilîyî Çep" (ji Bruno Bauer û yên din) hate bikevtin, yên ku wan didatin bixwestin, ku ew ji felsefa Hegel havilên Bêxwedanîyê û Şureşvanîyê ji xwe re jê bidin biderxistin³.

Piştî bi dawîkirina xwendina xweyî zanistgehê ve ew ji bona Bonn hate bibarkirin, bi hêvîya ku ew li wir de ji xwe re Profîsorîyê bide biwergirtin. Lêbelê siyaseta kevneperestîya dewletê di sala 1832 de Ludwig Feuerbach -Ludfvig Foyerbax- ji cihê wîyî pirofîsorîyê date biderxistin û di sala 1836 de careke din ji nuh ve ji bona

²Ji xwe re li nivîstên Karl Marx/Engels de, Bergê 29, r. 47 bidin bitemaşekirin.

³Hêgilîyên Çep ango Hêgilîyên Xort - Wênerên Perê Çepên dibusta Hêgilî- bi şapekî felsefîyî nimûnetî ve li Cerministanê de tête biderkevtin.

vegerandina zanistgehê nehişt, ku ew bête bivegerandin. Herwehaji di sala 1841 de Pirofisorê Xort Bruno Bauer - Bawer- li Bonn de nehiştin, ku ew peyvdarîyên xwe bide bigotin. Vê siyaseta kevneperest date bihiştin, ku Marx dev ji jîna zanistgehê bide biberdan. Bîr û bawerîyên Hêgilîyî çep di wê pêlê de bi pêşkevîneke pir bi lez ve li Elmanya de dihatin bipêşvekevtin. Ludwig Feuerbach û nemaza di sala 1836 de date bidestpêkirin, ku ew rexne li oldarîyê de bide bigirtin û wî berê xwe ber bi metiryalîyê ve date bivekirin, ya ku wê di dawîya dawî de di sala 1841 de tevaya remana wî bi carekê ve bi jêr destên xwe ve date bixistin. Wî di sala 1841 de nivîsta "Cewhera Filetîyê" date binivîsandin. Di sala 1843 de wî nivîsta "Bingehên Felsefa Ayin de" date binivîsandin.

Di pişt re Engels li ser van herdu nivîstên Feuerbach de date bigotin: "Merov divabû bi xwe ve kêra azadîkirina van nivîstan bidata bidîtin". "Em" -ango Çepên Hêgilî di nava wan jî de Karl Marx- "tevde bi carekê ve di wê demê de bi Feuerbach -Foyerbaxî- ve dihatin biderkevtin"⁴. Di vê demê de li Köln -Koln- de ji bal Neşînvânên Radikalên Rheinland -Ryinlandê Çepên Hêgilî de rojname Hemberî bi navê Rheinische Zeitung - Rojname Rayin- ve dihate biderkevtin⁵. (Wê di yekê rêbenda sala 1842 de dest bi derkirina xwe ve date

⁴Ji xwe re li Friedrich Engels de: Ludwig Feuerbach û dawîya felsefa kilasîkiyî Elmanî de di Nivîstên Karl Marx/Engels de, bergê 21, r. 272 de bidin bitemaşekirin.

⁵"Rheinische Zeitung, ji bona siyasetê, bazirganîyê û Destkarîyê"- Rojnameyeke rijane bû, ji 1 rêbenda sala 1842 de tanî 31 avdara sala 1843 de li bajarê Köln de dihate biderkevtin.

23 Sê Kanî û Sê Pêkhatinên Markisistîyê

bikirin). Karl Marx û Bruno Bauer mîna du Nivîserên bingehî têde didatin bikarkirin. Di çîrya pêşîyî sala 1842 de Marx bi Sernivîsarê wê ve hate bikirin û wî ji Bonn ji bona Köln date bibarkirin. Di bin serpereştîya Marx de rojnamê berekî demokrasî û şureşgêrî ji xwe re date biwergirtin, yê ku ew her û her bêtir dihate bidiyarîkirin. Dewletê ew di pêşî de ji bona bin çavdêrîya dudwayî û sisayî siyasî de date bixistin û di dawîya dawî de wê biryara fermana rawestandîna wêna de bi carekê ve di 1. rêbenda sala 1843 de date biderxistin. Jibervêjî ve Marx xwe bi neçarî ve date bidîtin, ku ew dev ji karê xweyî sernivîsarîyê bide biberdan. Lêbelê çûna wî jî hêjî rojname neda birizgarîkirin û ew divabû di avdara sala 1843 de nema bête biderkevtin. Di nava gotarên pir de, yê ku ew ji bal Marx de di rojnama Raynişê de hatine bibelavkirin, ji bil yê ku ew hatine binîşankirin, (ji xwe re di pişt re li navroka kanîyan de bidin bitemaşekirin)⁶. Engels gotarekê li ser rewşa Rezvanan de di newala Mosel - Mosil- de dide binişankirin⁷. Karê rojnameîyê ji bona Marx date bixuyanîkirin, ku ew hêjî di warê aburîya siyasî de pir bi kêm ve tête biagehdarîkirin; jibervêyekêjî ve wî bi jêhatîbûn ve xwe ji bona xwendin û fêrbûna wêna date bilikarxistin.

⁶Di dawîya gotara "Karl Marx" de feheresteke Kanîyan bi dût û dirêjî ve pêre hatibû bidanîn, ku ew di vê çapa hanê de nehatîye biçapkirin. (Ji xwe re li Nivîstên Lenin de di bergê 21, r. 69-80 de bidin bitemaşekirin).

⁷Evaya li ser gotareke Marx de: Xwe bêrikirina Nivîspêwendîvanê Ji Mosel. (Ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Engels, bergê 1, r. 172 - 199 de bidin bitemaşekirin).

Di sala 1843 de li Kreuznach -Kuroyznax- de Jenny Von Westphalen -Ceni Von Wêstfalin- bi Marx ve date bimêrkirin. Ew bi yara xortaniya wî ve dihate biderkevtin û ew pêre di dema xwendina wîyî zanistgehê de bi dergîsî ve dihate biderkevtin. Pîreka Marx ji malbateke Şahzadeyên Prosîyî kevnepereşt de dihate biderkevtin. Birê wêyî mezin bi Wezîrê Navxweyî Prosî ve di pêlekê de ji kevnepereştîrîn pêl de di navbera 1850 - 1858 de dihate biderkevtin. Di payiza sala 1843 de Marx mala xwe ji bona Parisê date biveguhêstin, ji bona ku ew li derve de ligel Arnold Ruge de (1802 - 1880) kovareke radikalî bide biderxistin, yê ku ew bi Çepeki Hêgilî ve dihate biderkevtin û yê ku ew ji sala 1825 - 1830 de di zindanê de dihate bidîtin û yê ku ew di pişt re di sala 1848 de ji Elmanya bi derkevtî ve dihate bidîtin. Piştî 1866 - 1870 de -Pêla Bismark- wî kovareke radikalî date biderxistin. Bes û bi tenha ve jimara pêşî ji vê Kovarê hate biderkevtin, ya ku ew di bin navnîşana "Deutsch-Französischen Jahrbücher" -Nivîstên Elmanî-Firensîyî Salane- de dihate biderkevtin⁸. Dijwarên li nik belavbûna wê-nayî bi dizî ve li Elmanya de û herwehaji cudabûnên bîr û bawerîyên di navbera Marx û Rugê de bi hoyê rawestandina wê ve hatin biderkevtin. Marx di gotarên xweyî belavkirî de di vê kovara hanê de bi nala

⁸Mebest jê li ser "Deutsch-Französischen Jahrbücher" -Nivîstên salaneyî Elamnî - Firensî- de tête biderkevtin, yê ku ew di bin serpereştîya Karl Marx û Arnold Ruge de bi zimanê Elmanî ve li Parisê de dihatin biderkevtin. Bes û bi tenha derkevtina wêyî pêşîyî du carî di rêşmeha sala 1844 de hate biderkevtin. Hoyê bingehîyî rawestandina Kovarê di bîr û bawerîyên cudayî bingehî de di navbera Marx û Sergermê Borcuwazîyî Ruge dihate biderkevtin.

25 Sê Kanî û Sê Pêkhatinên Markisistîyê

şûreşgêrekî ve dihate biderkevtin û wî ji bona "rexnegirtina bêdilovanî li ser her tiştê heyî de" didate bibangkirin. Herwehajî wî "rexnegirtina li ser çekan de" didate bigirtin" û wî berê xwe ber bi cemaweran û Pirolitaryan ve didate bivekirin⁹.

Di kewçêrînkê sala 1844 de Friedrich Engels - Firîdrêş Êngêls- ji bona çend rojan ji bona Parisê hate biçûyîn û ew di wê çaxê de bi heval û hevkarê Marx ve hate bikirin. Herduwan bi hev re bi xwîngermî ve xwe ji bona nava jîna gûra komên Şûreşvanan datin biavêtin, yê ku ew di pêlê de li Parisê de dihatin bidîtin. (Bi giringbûneke taybetî ve guh bi rêya Proudon -Prodon-dihate bipêdan, ya ku Marx pêre di sala 1847 de bi xurtî ve di "Perîşanîya Felsefê" de dawî pê date bianîn). Wan bi xebateke tûj ve dijî rêyên cudayî Borcuwazîyên Sosyali-stîyên Biçûk datin bikarkirin û dîtin û taktîka Sosyali-stîyê Pirolitarya Şûreşgêrî yanjî Komonistîyê (Makisistîyê) datin biamadekirin. Ji xwe re li nivîstên Marx û Engels de di wê pêlê de ji sala 1844 - 1848 de di navroka kanîyan de bidin bitemaşekirin.

Di sala 1845 de li ser daxwaza dewleta Pîrosî de, jiber ku ew bi Şûreşvanekî bi tirs ve dihate biderkevtin, ji Parisê ew hate biderkevtin. Wî mala xwe ji bona Brüssel - Bruksêl- date bibarkirin. Di buhara sala 1847 de Marx û Engels ji bona nava civakeke ragiyandinêyî bi dizî ve "Bund der kommonisten" -Koma Komonistan-¹⁰ hatin bi-

⁹Mebest jê li ser derxistina bîr û baweriyên Marx de tête biderkevtin, ya ku wî di karê xwe de: "li ser rexnegirtina felsefa mafe de li nik Hegel de" dayite binivîsandin. Ji xwe re li nivîstên Karl Marx/Engels, bergê 1, r. 385 de bidin bitemaşekirin.

¹⁰"Koma Komonistan" -bi Partîya Markisistîyî pêşîyî Pirolitarya

kevtin û ew bi karên pir hêja ve di kongirê duwemî vê koma hanê de (di çîrya duwem de li London de) hatin birabûn. Li ser daxwaza vî kongirê hanê de Marx û Engels "Manifest der Komunistischen Partei" -Manîfêsta Partîya Komonistî- bi nav û bang ve datin binivîsandin û ew di rêşmeha sala 1848 de hate bibelavkirin. Bi hozanbûneke bilind ve û bi têgihiştineke bi hêz ve di vê nivîsta hanê de têgihiştina cîhanîbîna nuh têde tête bixuyanîkirin. Ew metiryalistîya bi hev re di gorepana jîna civakî jî de dide bixuyanîkirin û ew diyaliktîkîyê bi nala rêyeke zanistîyeke pir fireh û kûr ji bona pêşveçûnê, dîtîna xebata çînî û rola şûreşgêrîyî Pirolitarya dide biderxistin, ya ku Pirolitarya pê di mêtûwa çîhanê de tête birabûn, ya ku ew bi xwedanê civaka nuh ve, civaka komonistîyê ve tête biderkevtin.

Gava ku şûreşa rêşmehê di sala 1848 de hate bivêkevtin; Marx ji Belçîka hate biderkirin û ew careke din ji bona Parisê hate bivegerandin; lêbelê ew ji wir jî di piştî şûreşa avdarê de ji bona Cerministanê hate biçûyîn, bi taybetî ve ew ji bona Köln hate biçûyîn. Li wir de wî ji yekê axlêva sala 1848 de tanî 19. gulana sala 1849 de

Navnetewî û Elmanî ve tête biderkevtin. Ew di havîna sala 1847 de li London de di konfirensê "Koma Dadvanan" de hate bidanîn û ya ku ew li wêderê de bi "Koma Komonistan" ve hate biveguhertin. Rêberên "Koma Komonistan" Marx û Engels dihatin biderkevtin, yê ku wan li ser daxwaza vê samendîya hanê de "Manîfêsta Partîya Komonist" dane binivîsandin. "Koma Komonistan" tanî sala 1852 hate bimayîn. Li ser mêtûwa wê de ji xwe re li gotara F. Engels de "li ser mêtûwa Koma Komonistan de" bidin bitemaşekirin. (Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 8, r. 577 - 594).

"Neue Rheinische Zeitung"¹¹ -rojnama Rayina nuh- didate biderxistin, ya ku ew bi Sernivîsvanê wê ve dihate biderkevtin. Dîtina nuh di rêya çûyînên bûnyînên şûreşê de di sala 1848/1849 de bi eşkerebûn ve rastîya wan dihate bicîhatin; herwehaji dûra di rêya hemû tevgerên demokrasî û pirolitarî de di tevaya welatên Dunyayê de rastîya wê hate biderkevtin. Ji nik Berberên şûreşêyê biserkevtî ve wan di pêşî de Marx ji bona ber dadgehê de dane bidan û ew di 9. reşmeha sala 1849 de bi bêgunehdar ve hate biderkevtin. Di pişt re ew ji Cerministanê di 16. gulana sala 1849 de dane biderkirin. Marx di pêşî de berê xwe ber bi Parisê ve date bivekirin û piştî xwepêşandina 13 axlêva 1849 de ew ji wir jî de hate biderkirin û wî ji bona London date bikoçkirin. Ew li wêderê de tanî mirina xwe hate bimayîn.

Mercên jîyana Derketîyan zor bi dujwar ve dihate biderkevtin, mîna ku ew bi eşkerebûn ve ji nameyên di navbera Marx û Engels de tête bixuyanîkirin, (yên ku ew der sala 1913 de hatine bibelavkirin). Perîşanîyeke pir bi giranî ve bi ser serê Marx û mala wî ve hatibû bikevtin, ya ku ew bê alîkarîya diravîya gorîvanîyî Engels ve dê Marx nebes tenê nikarîba "Sermiyan" bida bidawîkirin, lêbelêjî bêgûman dê ew di nava rebenîyê û hejaryê de bihata bifetisandin. Ji aliyê din jî de rê û şapên zalkirî di sosyalistîya Borcuwazîya Biçûk de û di sosyalistîya ne Pirolitarî de bi tevayaî ve li ser Marx de her û her xebateke bi bêveger ve didate bizorkirin. Herwehaji car caran jî ew dihate bineçarîkirin, ku ew li ser devbiavêtinên û navbidû-

¹¹"Neue Rheinische Zeitung" -Rojnama Raynî nuh- ji 1 axlêva 1848 tanî 19 gulana 1849 de li Köln de di bin rêberîya Karl Marx û Friedrich Engels de dihate biderkevtin. Serpereştê wê Marx bû. ...

xistinên derew li ser xwe de bide bivegerandin, mîna ku wî ev li ser wan kesan de di "Herr Vogt" -Mîrza Fogt"¹² date bivegerandin. Marx xwe ji Xelkên Derketî didate bivegirtin û wî di jimarekê de ji bona nivîsandina danînên mêjûyî û dîtina xweyî metiryalistî didate bikarkirin. (Ji xwe re li navroka Kanîyan de bidin meyzekirin). Wî bi jêhatîbûneke xurt ve berê xwe ber bi xwendekarîya abûrîya siyasî ve date bivekirin. Marx ev zanistîya hanê date bişûreşgêrkirin. (Ji xwe re di pişt re li rêya Marx de) di danînên wî de "Rexne li ser Abûrîya Siyasî de" (di sala 1859 de) û li "Sermiyan" de (di bergê I de di sala 1867 de) bidin bitemaşekirin.

Pêla ji nuh vejandina tevgera demokrasî di dawîya salên pêncî û şeştan de careke din ji nuh ve Marx ji bona jêhatîbûna karî date birakişandin. Di sala 1864 (di 28. meha Kewçêrînkê de) li London de Navnetewîya yekem bi nav û bang ve "Civata Karkerên Navnetewî" hate bipêkhatin. Marx bi canê vê sazmandîya hanê ve dihate biderkevtin û herwehajî ew bi Nivîsvanê "Nameya" wêyî pêşî ve dihate biderkevtin. Herwehajî wî ji bona wê jimareke dinî pir ji biryaran, daxuyanîyan u sazandînan date binivîsandin. Di wan de Marx xebata tevgerên Kargerên welatên cudan date binivîsandin û wî şeweyên cudayî ji ne sosyalistîya pirolitarî û berî Marx de ji ya (Mazzini, Pro-

¹²Mebesta Lenin li ser gotara Markisîyî rexneyî devavêtî de di bin navnişana: "Herr Vogt" -Mîrza Fogt- de tête biderkevtin, ya ku ew bi nala bersîveke li ser pirtukeke tev buxtan û derew dihate biderkevtin, ya ku Peyayê Bonapartî Karl Vogt di bin navnişana: "Mein Prozess gegen die allgemeine Zeitung" -gilîyê min li ser Rojname Allgemeine Zeitung- de dabû binivîsandin. (ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 14, r. 381-686 de bidin bitemaşekirin).

udhon, Bukunin, Civata Kargerên Ingilîzîyî Liberalî, Rastên Lasali li Cerministan de hdw... ber bi reftarîkirên jêhatîbûnên bi hev re dihate birêvexistin, herwehaji pêrejî wî ligel dîtinên van hemû rêçik û dibustanên hanê jî de date bişerkirin. Wî taktikekî yekane di xebata Pirolitarya de di çînîya Karger de di welatên cudan de date bivejandin. Piştî kevtina Komuna Parisê (di sala 1871 de) Marx ew di "Bürgerkrieg in Frankreich" -Cenga Navxweyî de li Firensa de- (di sala 1871 de) weha bi kûrî ve di cihê wê de, bi pir eşkerebûn ve û bi kêr ve û bi canekî şûregêrî ve date bihêjakirin. Piştî jihevperçekirina Navnetewî ji bal Bakunin de ev Navnetewîya hanê nema dikarîbû li Ewropa de bihata bijîyandin. Piştî Kongirê Navnetewî li Hag de (der sala 1872 de) Civata Tevaya Navnetewî xwe ji bona New York li ser daxwaza Marx de date biveguhastin. Navnetewîya Yekem bi rola xweyî mêjûyî ve hate birabûn. Wê rêya pêlekê ji bona gewrebûneke bê sînor ji bona tevgera Kargerên hemû welatên dunyayê date bixweşkirin. Ev jî di Pêla pêşvexistina wêna de di firehbûna xwe de, di peydakirina Partiyên Sosyalistîyî Cemawerên Kargeran de li ser zemîna dewletên milîyî tekane de dihate biderkevtin.

Jêhatîbûnên Marx pir di Navnetewîyê de û hêjbêtir bi gewretir ve di xwendekarîya wîyî dîtinî de bi carekê ve tendurustîya wîna bi xurtî ve ber bi nesaxîyê û nexweşiyê ve dane bibirin. Ew bi dû karê xwe ve ji bona ji nuh ve lêvegerandina abûrîya siyasî û ji bona bi dawîanîna nivîsta "Sermiyan" ve hate biçûyîn. Wî ji bona vê armanca hanê pir nivîsandin dane bicivandin û wî dest bi xwendina gelek zimanan ve (ji bona nimûnejî zimanê Rusî jî) date bikirin; lêbelê nexweşiya wî gelek kelem li ber wî de dane birakirin û wî nikarîbû "Sermiyan" bide bidawîkirin.

Di 2. befirbara sala 1881 de Pîreka wî hate bimirin. Di 14. avdara sal 1883 de bi aramî ve li ser textê yana xwe de temara xewa mirinê bi ser çavên wî ve date bigirtin. Ew li teniştê Pîreka xwe de li goristana Highgate -Haygêt- de li London de hate biveşartin. Ji Zarokên Marx hinek ji wan di mendalîya xwe de li London de hatin bimirin, gava ku mala wîna di bin perîşanîyeke mezin û giran de dihate bijîyandin. Hersê Keçên wî bi Sosyalistîyên Ingilîzî û Firensî ve dane bişûkirin.-Eleanor Aveling, Laurague û Jenny Longuet-. Lawê Keça wîyî dawî bi Endamê Partîya Sosyalistîyî Firensî ve dihate biderkevtin.

Rêya Marx

Markisistî bi sustêma bîr û bawerîyê ve û bi rêya Marx bi xwe ve têtê biderkevtin. Marx bi Rêberê pêşvexistinê û Hozanê mezin ve dihate biderkevtin, yê ku wî hersê şapên remanên bigehîyên sedsalê nozdehan di hersê welatên pêşvexistirîn de di mêjûwa merovanîyê de: Felsefa Kîlasikîyî Elmanî, Abûrîya Siyasîyî Kîlasikîyî Ingilîzî û Sosyalistîya Firensî bi girêdana serpehatîyên Şûreşa Firensî ve datin biderxistin. Hemberên Marx bi xwe jî ve bi girêdana remana wî ve li dûhevdû de û di yekîtîya wê de bi hev re pê têtin birûniştin. Bîr û Bawerîya Marx di tevaya xwe de metiryalîya nuh û sosyalistîya zanistîyî nuh mîna dîtin û bernameya tevgera Kargeran di hemû welatên bajartî de li dunyayê de dide bipêkanîn; ev tevde dihêlin, ku em nafka bingehîyî markisistîyê, rêça Markisîyî abûrî û kurtbûnekê li ser bîr û bawerîya wî de bi carekê ve bidin bipêşkeşkirin.

Felsefa Metiryalistî

Di destpêka salên 1844 - 1845 de gava ku remanên wî rengên xwe ji xwe re dane biwergirtin, Marx bi metiryalistî ve û nemaze bi Hevalbendê Feuer Bach ve dihate biderkevtin, yê ku deqa wîyî lawaz Marx di pişt re bes û bi tenha ve di wir de didate bidîtin, ku metiryalistîya wîna bi lihevhatina li dûhevdu de di tevayîkirina xwe de - nedidate bitêrkirin. Marx giringbuna mêtiryalyî cihanîyî Feuer Bach didate bidîtin, ya ku wê "Pêl didate bipêkanîn". Ew xwe bi xwe ve ji jêbirîna bi carekê ve ji nimûneya Hegel û dazanîna metiryalyê dihate biderkevtin, ya ku ew di sedsalê heştdehan de û nemaze li Firensa de "ne bes tenê bi xebatekê ve bi dijî dam û destgehên siyasîyî heyî ve dihate biderkevtin, herwehajî ew bi dijî oldarîyê ve û ayîniyên hebûn dihate biderkevtin; lêbelêjî ew ... bi dijî hemû metafîzîk ve bi xwe jî ve dihate biderkevtin". (Bi têtîhiştina lênerînen "trunkenen Spekulation" -serxweşiyî Serberdayê- bi cudabûna ji "nüchternen Philosophie" -felsefa li ser hiş û mejî de). ("Nivîsta: Malbatîya Perest", di "lidûhiştina Kanîyan" de¹³).

"Li ser Hegel de" Marx date binivîsandin: "kirina bîrkinê, ya ku ew di bin navê remanê de xwe bi yekbûneke bi serê xwe ve dide biveguhêstin", ya ku ew xwe bi (Yazdanê, Afirvanê) "cîhana heye dide biderxistin... Li cem min de biservajî wê ve têtê biderkevtin. Reman ne kêr û ne jî bêtir bes û bi tenha ve ew bi mirêka

¹³Ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 2, r. 132 de bidin bitemaşekirin).

metiryalistîyê ve di serên Merovan de tête biderkevtin, ya ku wê xwe ji bona nava mejîyê Merov dayite biveguhêstin û ji vê pê ve jî ew niye". "(Sermiyan", di bergê I de, di pêşgotina çapa duwem de)¹⁴.

Bi carekê ve wek vê lihevderkevtina felsefa metiryalistîyê Marx bi xwe jî ve Friedrich Engels wetov date binivîsandin, gava ku wî ew reman di nivîsta xwe "Anti-Dühring" de date bixuyanîkirin. (Ji xwe re li wêderê de lê bidin binêrîn). -Marx bi xwe jî ve ew nivîsta hanê date bixwendin, berî ku ew bête biçapkirin, di dema ku ew hêjî bi destnivîsandin ve dihate biderkevtin:- "Yekîtiya dunyayê ne di hebûna wê de tête bipêkhatin... Rastîya yekîtiya dunyayê di metiryalîya wê bi xwe ve tête bipêkhatin û ev yeka hanê jî ... di rêya bipêşveçûneke dirêj û dijwarî felsefê û zanistîya seruştîyê de hatîye bicihkirin... Livandin bi şeweyê hebûna metiryê ve tête biderkevtin. Tucarî û ne jî li tu cihê de metiryê bi bê livandin ve nehatîye bidan, yanî hîç ew tu carî nikare bête bidan... Metiryê bi bê livandin ve û herwehaji livandin bi bê metiryê ve nayête bidîtin... Merov ji xwe dide bipirskirin...Çiye reman û şiyarbûn û ji kû kanîyên wan têtin biderkevtin? Weha Merov ji xwe re dide bidîtin, ku ew ji durustkirinên mejîyê Merov ve têtin biderkevtin, yê ku ew di dawîya dawî de, belê mejî jî bi xwe jî ve ji durustkirinên seruştîyê tête biderkevtin, ew bi dijî teva seruştîyê ve nayêtin biderkevtin; lêbelê ew bi carekê ve li gora wê de bi xwe ve tête biderkevtin". "Hegel bi Nimûnevan ve dihate biderkevtin, ango di dîtina wîna de reman di serê wî de bes û bi tenha ve ne kêr neyê bêtir ew nala mirêka kirina wênayî rûtî bi

¹⁴Ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 23, r. 27 de bidin bitemaşekirin).

serê xwe ve dihate biderkevtin". (Car caran jî Engels gotina "ji bona xwe" dide bikaranîn). "Lêbelê li nik wî de - tişt û bûyînên rast bi servajî ve dihatin biderkevtin. Li gora dîtina wîna de tişt û bipêşkevtina wan bes û bi tenha ve xwe bi mîna wêneyê remaneke mirêkirî ve didate biderxistin, ya ku ew carekê berî hebûna dunyayê dihate bidîtin"¹⁵. Di nivîsta xwe "Ludwig Feuerbach" de Engels têde bîr û baweriyên xwe û yên Marx li ser felsefa Feuerbach de date biderxistin. Wî ew neda biçapkirin, tanî ku ew careke din li xwendina destnivîsadin xweyî kevin de li ser Hegel, Feuerbach û têngihîştina metiryalistîya mêtjûyî de nehate bivegerandin, ya ku wî û Marx bi hev re di salên 1844 - 1845 de dabûn bidanîn. Engels dide binivîsandin: "Pirsiyarîya gewreyî giring di her felsefekê de nemaze di felsefa nuh de ew bi pirsîyarîya pêwendîya di navbera reman û hebûnê de tete biderkevtin... Ango pêwendîya hiş ligel seruştiyê de tete biderkevtin... Kîjan ji wan berî ya din dihate biderkevtin, magelo hiş yanî seruştî dihate biderkevtin?... Li gora bersivkirina vê pirsê hanê de Feylesuf xwe bi perçebûna du bendên mezin didin bikirin. Yên ku ew bi berîbûna hiş ve beramberî bi seruştiyê ve pê têtin birûniştin, weha ew di dawîya dawî de peydakirina dunyayê bi rengê ve didin bidîtin. Bi çî jî ve rengê ve peydabûna hanê bête biderkevtin... Ew benda hanê Idialistîyê -Nimûnetîyê- dide bipêkanîn. yên din, yên ku ew seruştiyê bi mîna kokê ve didin bidîtin, ew bi dibustanên metiryalistîyî cudan ve têtin bigihandin"¹⁶. Her bi kara-

¹⁵Ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 20, r. 41, 55 de bidin bitemaşekirin).

¹⁶Ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 21, r. 274/275 de bidin bitemaşekirin).

nîneke din ve ji bona têgihiştina Idialistîyê yaxud Metiryalistîyê (di bin têgihiştina felsefê de) bes û bi tenha ve tevlihevbûnê dide bipeydakirin. Marx bi carekê ve ne bes tenê îdialistîya bi vî tonî yaxud yê din ve didate biavêtin, yê ku ew her û her bi oldarîyê ve dihatin bigirêdan; lêbelêjî wî dîtînen Hume û kant jî didatin biavêtin, yê ku ew di van rojên me de bi taybetî ve pir têtin bibelavkirin. Herwehaji Agnostizmus -Nekarîbûnê-, Kritizmus -Rexnegîrî, wehaji Positivismus -Başîî- bi hemû rengên xwe ve felsefeyeke wetov li nik Marx de her û her ew mîna dakevtineke "Kevneperestî" dihatin biderkevtin. Ji bona Idialistîyê û di başbûna xwe de ew bi her awayekî ve mîna renekî bêşermbûn ve dihat biderkevtin, ya ku ew bi dizî ve bi metiryalistîyê ve dihat bipêrûniştin; belam beramberî bi Xelkê ve wê xwe jê didate bidûrkirin." Li ser vê pirsê de, ji bil wan nivîstên Marx û Engelsî hatine bidan, ji xwe re li nameya Marx ji bona Engels di 12. befirbara 1868 de bidin bitemaşekirin, ya ku têde Marx li ser peyva Lêgervanê Seruştîyî bi nav û bang ve Th. Huxley dide binivîsandin, ku ew têde dide biderxistin, ku ev Zanîstvanê hanê bi "Matiryalist" ve tete biderkevtin, bêtir ku ew xwe dide biderxistin û ew hate bimukurhatin. "Weha bi dirêjbûna ku em bi rastî ve çavlebûnê û remanê didin bikirin, em nikarin bi tu awayekî ve xwe ji metiryalistîyê bidin biderxistin". Pêrejî Marx nav bi dû wî ve dide bixistin, ku wî "dergeyekî veşartî" ji bona Agnostizmus -Nekarîbûnê- û ji bona dîtina Hume date bivekirin¹⁷.

¹⁷Ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 32, r. 229 de bidin bitemaşekirin).

Bi taybetî ve divê bêtir bîr û baweriyên Marx li ser pêwendîya di navbera azadiyê û niyazmendîyê de bête bieskerekirin. "Niyazmendî bes û bi tenha ve bi kor ve têtê biderkevtin, tanî ku ew neyête biliberkevtin... Azadî bi têgihiştina niyazmendîyê bi xwe ve têtê biderkevtin". (Engels "Anti Dühring")¹⁸. Evaya bi pêrûniştina qanûnmendîyên bi serê xwe ve ji yê seruştyê û guhertina pêwistîya diyaliktîkî ji bona azadîyê dide bixuyanîkirin. (Pêrejî ew bi guhertina "tiştê bi xwe ve" nenas, lêbelê yê ku ew dikare bête binaskirin, ji bona "tişteki ji bona me" ji yê "cewhera tiştan" di "xuyanîyan" de dide biguhertin").

Kêmanîya bingeşê di metiryalistîya "kevin" de û pêrejî di metiryalistîya Feuerbach û (herwehaji di metiryalistîya "Arzani" Büchner, Vogt û Moloschot de) di dîtina Marx û Engels de di van xalên hanê de dihate bidîtin:

1. Ku ev metiryalistîya hanê bi "pirbûn ve bi mîkanîkî ve dihate biderkevtin", ya ku pê nuhtirîn û pêşkevtinên kîmyayî û biyolocî (di van rojên me de têtin bipêvekirin. Ew bi dîtina Eletirîkîyê metiryê) guh pê nadin bidan.
2. Ku metiryalistîya kevin ne bi mêjûyî ve û ne jî bi

¹⁸Ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 20, r. 106 de bidin bi temaşekirin.

Herwehaji li xwarê de Lenin ji wî bergî careke din ji xwe re ji rûpelên 10 û 22 dide biwergirtin.

37 Sê Kanî û Sê Pêkhatinên Markisistîyê

diyalîtîkî ve dihate biderkevtin, (ew bi mêtafizîkî ve bi liberkevtina dijî diyalîktîkî ve dihate biderkevtin), nejî wê dîtina pêşkevtinê tanî dawî ji hemû alîyekî de ji xwe re didate biderxistin.

3. Ew li ber "cewhera Merov" de nala rûtbûnekê bi serê xwe ve û ne mîna "komekê ji pêwendîyên civakîyî tevayî" (ji yên mêtû bi şêweyekî rast û durustî pêkhatî ve) dihate biliberkevtin; Jibervêyekê jî ve dunya bes bi tenê ve bi "lêvegerandin" ve dihate biderkevtin, di dema ku bi nêt ve dihate biderkevtin, ku wê "bidin biveguhertin", ango metiryalistîya kevin giringbûna "jêhatîbûna karîyî şûreşgêrî" nikarîbû bihata biliberkevtin.

Diyaliktik

Di diyaliktika Hegel de Marx û Engels firehtirîn û di nava xwe de dewlemendtirîn û kûrtirîn rêya pêşkevtinê didatin bidîtin, ya ku felsefa Elmanîyî kilasîkî bi destên xwe ve date bixistin. Her şeweyekî daxuyanîkirinê li ser bingehê pêşkevtinê û xwe veguhertinê de ji wan re bi yekalî ve û bi perîşan ve dihate bixuyanîkirin û ew di çûna rastîya pêşkevtina xwe de bi veguhertî ve û ji qalikê xwe bi derkevtî ve didate biderxistin, (ya ku wê xwe pir caran di çengbûnan de, di wêranîyê de, di şûreşan de û di rakîşandina) pêşvekevtinê de di seruştiyê û civakê de didate bipêkanîn. "Ez û Marx bigir bi tenha xwe ve dihatin biderkevtin,... yên ku wan diyaliktîka bi şiyarî ve ji bona liberkevtina metiryalî ji bona seruştiyê dane birizgarîkirin" (ya ku ew ji tarûmarkirina nimûnetiyê û pêrejî ji îdiyali-stîya Hegel bi xwe jî ve dihate biderkevtin). "Seruşti bi cihê ceribandîne ve li ser diyaliktîkî de têtê biderkevtin û divê bête bigotin, ku zanistiyên seruştiya nuh bi xwe ve ji bona vê ceribandina hanê pir tiştên zor bi nerx û buha ve bi rojane ve dane bipêşkeşkirin". (Evaya jî hatîye binivîsandin, berî ku Radium, Elktronen û veguhertinên Perçan hd... bêtin bidozandin), "ev tiştên hanê roj bi roj ve bi bêtir ve dihatin biderkevtin. Weha van zanistiyên hanê didatin bicîanîn, ku di seruştiyê de di dawîya dawî de bi diyaliktîkî ve û ne bi mîtafizîkî ve têtê bikarkirin."

Engels date binivîsandin: "Remana bingehîyî mezin ku cîhan ne bi mîna tevayekê ve ji tiştên bi durustkirî ve lê bête bitemaşekirin; lêbelê divê li wê de nala tevayekê ji kirinan lê bête bitemaşekirin, ji yên ku ew di xuyanîya xwe de bi tiştên hîmkirî ve têtin biderkevtin, ji

yên ku ew bi nala wêneyên remankirî ve di nava serên me de, ango têgihîştin bi veguhertineke li dû hevdû de ji bûyîn û windabûnê tête biderkevtin... -Ev remana bingeşyê mezin bi rengê pir kûr ve ji dema Hegel de di liberkevtina tevayê de hate bicîhatin, tanî bigir ku kes nema ye, ku ew di rengê wê tevayê de bi dijî wê ve êtir tête biderkevtin. Belê bi vê remana hanê ve bi serê ziman ve pê bêtin birûniştin, ew bi tiştêkî ve tête biderkevtin û di rastîyê de bi cîanîna wêna ve û herwehaji di berên lêgerandinên cudan de bidin bicîhanîn, ew bi tiştêkî din ve tête biderkevtin". "Li ber wê de" (felsefa diyaliktikî) "tiştêkî bi bê dawî ve, bi serê xwe ve, bi perest ve nayetê biderkevtin. Ew di her tiştêkî de û li ser her tiştêkî de nemanbûnê dide bidîtin û tu tişt li ber xwe de nayête bidîtin, ji bil ku ew bi nala kirineke li dûhevdû de ji bûyînê û nemanê, ji berzbûna bi bê dawî ve ji hilatîyê û dahatîyê dide bidîtin. Ev felsefa hanê bes û bi tenha xwe ve bi mirêka vê livandina hanê ve di mejîyê Remangîr de tête biderkevtin". Li gora bîr û bawerîya Marx de diyaliktik "bi zanistîya qanûnên tevayîyê livandinê ve çî ji yê cîhana derve û herwehaji çî ji yê remana merovanîyê bi xwe jî ve têtin biderkevtin"¹⁹.

Ev alîyê şureşgêrî ji felsefa Hegel de Marx ew ji xwe re date biwergirtin û wî ew date bipêşvexistin. Metiryalistîya Diyaliktikî "nema bêtir bi pêwistî felsefeyekê ve tête bikirin, ya ku ew li ser zanistîyên din de tête biderkevtin". Tiştê ku ji felsefa kevin hêjî tête bimayîn, "ew bi rêya remankirinê û qanûnên wê ve -logikê

¹⁹Ji xwe re li Friedrich Engels: Ludwig Feuerbach ..., di nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 21, r. 267/268 û 293 de bidin bitemaşekirin.

formêl û diyaliktik- têtê biderkevtin"²⁰. Diyaliktik li gora bîr û bawerîya Marx de û herwehaji li gora bîr û bawerîya Hegel jî de ew bi ber xwe ve dide bigirtin, ya ku Merov îro jê re bi tiorîya -dîtina- zanebûnê yanjî Gnoesologiê ve dide bigotin, ya ku danava wê divê pêrejî bi regekî mêjûyî ve lê bête bitemaşekirin, di dema ku ew di peyda-bûnê û pêşkevtina zanebû de, di veguhestina wêna de ji nezanîyê ji bona zanebûnê lê dide bigerandin û ew wê dide bitevayîkirin.

Di vê dema me de remana pêşkevtinê û pêşveçûnê bigir bi carekê ve ji bona şiyarbûna civakê lêbelê di rêyên din de û ne li ser rêya Hegel de hatîye bikevtin. Bes û bi tenha xwe ve di şeweyê derxistinê de, yê ku Marx û Engels li ser bingehîya Hegel de dane bidanîn, ev remana hanê bi tevayî ve, bi giştî ve û pir di nava xwe de bi dewlemend ve ji remana belavkirî li ser pêşveçûnê de têtê biderkevtin. Pêşveçûnek, ya ku ew di koçên berê de têre dihatin biderbasbûn, pêre careke din jî ew têre têtê biderbaskirin, lêbelê ew bi regekî din ve û bi pileyekî bilindtir ve "Negation der Negation" -bi nayînkirina nayînkirinê ve- têre têtê biderbaskirin. Pêşkevtinek, ya ku ew ne li ser xêzeke rast de, lêbelê weha Merov dikare bide bigotin, pêşkevtineke badayî bi xwe ve ber bi jor ve têtê biçûyîn; ya ku ew bi çengbûnan ve, bi wêranbûnan ve û bi pêşkevtinên şûreşgêrî ve têtê bigirêdan; "devjêberdanên hêdî hêdî" veguhertinê kombûnê ji bona başbûnê; palpêdanên pêşvekevtinên di nava xwe têtinbiderkevtin, yên ku ew di rêya dijbûnan de û li binguhênhevdû de kevtinên hêz û berên cudan de ji hev têtin bipêkhatin, yên

²⁰Ji xwe re li Firidrich Engels: Anti-Dührin, Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 20, r. 24 de bidin bitemaşekirin.

41 Sê Kanî û Sê Pêkhatinên Markisistîyê

ku ew li ser laşekî nîşankirî de pê didin bikêrkin, yanjî yên ku ew di tevaya xuyanîyeke nîşankirî de, yaxud yên ku di nava civakeke nîşankirî de pê didin bikêrkin; yên ku ew bi hev re têtin bigirêdan û yên ku ew bi pêwendîyeke xurtî ve ji hev ji hemû alîyan de nayêtin bibirîn, (yên ku ew di mêjûwê de her û her alîyên nuh ber bi xwe ve didin bixistin), ku têde pêwendîyekê, yekitîyekê, qanûnmendîyekê ji bona pêşveçûna cîhanêyê livandinê dide biderxistin, -ev bi hin ji rûçikên diyaliktik ve têtin biderkevtin, yên ku ew bi rêyeke dewlemend ve ji yên pêşveçûnê ve têtin biderkevtin, ji yên ku ew di nava xwe de pir bi dewlemend ve, (berambrî bi yên hene), têtin biderkevtin. (Ji xwe re li nameya Marx ji bona Engels de di 8. rêbenda sala 1868 de bide bitemaşekirin²¹, ya ku wî têde qerfê xwe li ser Stein de: "Gotinên valayî pûç" bi bêvacîya tevlihevkirina wan ve ligel diyaliktika metiryalistî de dayîte bikin).

²¹Ji xwe re li Namênveguhestî de, di nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê IV, r. 8, Berlin 1950 de bidin bitemaşekirin.

Têgihîştina Metiryalistîyî Mêjûyî

Marx bi valabûna metiryalistîya kevin ve ji logik û negihandin û yekalîbûna wêna hate biliberkevtin, ku divê ew "zanistîya civakî... bi bingehe metiryalistîyê re bide bilehevanîn û ew wê li ser bingehe metiryalistîyê de careke din bide avakirin"²². Metiryalistî bi carekê ve şiyarbûnê ji hebûnê û ew ne bi servajî wê ve dide biderxistin. Weha metiryalistî di bikaranîna xwe de di jîna civakîya merovanîyê de dide biderxistin, ku ew şiyarbûna civakî ji hebûna civakî bide biderxistin. Marx dide bigotin: "Teknolocya şeweyê jihatîbûna reftara Merov beramber bi seruştîyê ve dide bidiyarkirin, ango karkirina xweser ji berkirina kirina jîna wîna de dide biderxistin, pêrejî ew pêwendîyên jîna wîyî civakî, bîr û bawerî û têgihîştinên wîyî remanî jê têtin bikanîkirin". ("Sermiyan" I,²³). Di pêşgotina nivîsta xwe de "Li ser Rexnekirina Aburîya siyasî de" Marx nîşankirineke tevayî li ser bîr û bawerîyên bingehiyî metiryalistîyê de date bidan û wî ew ji bona ser civaka Merovanîyê û mêjûwa wîna de di van gotinên hanê de date bifirehkirin: "Di civaka berkirina jîna xwe de Merov di nava xwe de pêwendîyên berkirinêyî pêwistîyî nîşankirî didin bikirin, yê ku ew ji vîna wan bi azad ve têtin

²²Ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 21, r. 280/281 de bidin bitemaşekirin).

²³Ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 23, r. 393 de bidin bitemaşekirin).

biderkevtin, yên ku ew di qonaxeke nîşankirî de ligel hêzên berkirinêyî metiryalîyî xwe de têtin bilihevhatin.

Tevayabûna van pêwendîyên berkirinê gewdeyê abûrîyî civakê dide biavakirin, yê ku ew bingehê rastî dide bipêkanîn, ku li ser wî de avanîya jorîyî mafeyî û siyasî xwe dide bibilindkirin, yên ku ew rengên şiyarbûna civakîyî nîşankirî li gora xwe de didin biderxistin. Şêweyê berkirina metiryalîyî jînê kirinên civakî, siyasî û remanî bi carekê ve dide bimerckirin. Ne şiyarbûna Merovan hebûna wan didin bi nîşankirin; lêbelê bi servajî vêna jî ve hebûna wanî civakî şiyarbûna wan dide binîşankirin. Di koçeke nîşankirî de di pêşkevtina xwe de hêzên berkirinêyî metiryalî bi dijî pêwendîyên berikirinêyî heyî ve têtin biderkevtin, yanjî ew ligel alîyê wêyî mafeyî de têtin biderkevtin, yê ku jê re bi pêwendîyên Xwedîbûnê ve têtê bigotin, yên ku wan xwe di nava wan de tanî wê çaxê didatin bilivandin. Ji bona van rengên pêşkevtina hêzên berkirinê ev pêwendîyên hanê bi bend ve ji wan re têtin biderkevtin. Di wê çaxê de pêla şûreşên civakî didin bidestpêkirin. Bi guhertina bingehê abûrî ve dê tevaya avanîya jorîyî mezin bi hêdî hêdî ve yanjî bi lez ve ji binî de xwe bide biguhertin. Bi temaşekirina veguhertinên bingehîyî wisa ve divê Merov her û her di navbera guhertinên bingehîyî metiryalî de ji mercên birkirina abûrî de, jiber ku ev guhertina bingehîyî hanê bi hûrbûna zanistîya seruşî ve têtê bisînorkirin û di navbera rengên mafeyî, siyasî, oldarî, hunerî yanjî felsefî, bi kurtî ve bi rengên cîhanbînî ve bide bicudakirin, yên ku Merov têtê vê pevçûnê bi şiyar bûn ve dihêlin bête bikirin û ew ligel wê de didin bişerkirin.

Weke ku bîr û bawerîya me li yekekî de nabe bête bibingehkirin, bê ka ew çî di serê xwe de dide

biremankirin, wehajî em nikarin bîr û bawerîya xwe li ser pêla veguhertina bingehî ji şiyarbûna wê de bidin biderxistin; lêbelê ev şiyarbûna hanê divê ji dijûnên jîna metiryalî, ji pevçûnên hene di navbera hêzên berkirinên civakî û pêwendiyên berkirinê de bêtin bederxistin... Bi xêzên xweyî mezin ve şeweyê Asyayî, şeweyê Antikê, şeweyê Derebegîyê û şeweyê Borcuwazîyê ji pêwendiyên berkirinê bi nala pêlên pêşverû ve ji pêkhatiyên civakîyî abûrî bêtin jimartin". (Ji xwe re li rengê wêyî bi kurtî ve bide bi temaşekirin, yê ku Marx ew di nameya xwe de ji bona Engels di 7 axlêva sala 1866 de dayite binivîsandin: "Dîtina me li ser nîşankirina bi rêxistina kar ve di rêya destikên berkirinê de")²⁴.

Dozandina têgihîştina metiryalîyî mêtûyî yanjî rastir: ji dil û can bi cihanîn û firehkirina metiryalistîyê li ser berê xuyanîkirinên civakê de wê du kêmaniyên bigehîyî dîtînen mêtûyîyî berê dane bihilanîn. Van dîtînen hanê di başûnên xwe bes û bi tenha ve didatin biderxistin: Yekem ku nêtin remanên refarîkirina mêtûyîyî Merovan bi danavê ve ji bona lê bi temaşekirinê ve hate bidanîn, bêyî ku li wan de bête bigerandin, bê kanî ev nêtin remankirî ji kûderê de hatine biderkevtin, bêyî ku li serêwebûna kêrkirina qanûnmendîyê de di pêşkevtina sustemê de di pêwendiyên civakî de bête biliberkevti, bêyî ku rehên wan pêwendîyan di pêşkevtina pileyê metiryalîyî berkirinê de bidin bidîtin. Duwem dîtînen berê wan bi xwe ve refarîkirinên komên Xelkê di ser guhên xwe re didatin biavêtin, di dema ku metiryalistîya mêtûyî di cara pêşî de karîna jêre date bidan, ku bi rastîyeke mêtûyîyî seruşti ve li

²⁴Ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 13, r. 8/9 de bidin bitemaşekirin).

mercên jîna civakîyî komên Xelkê û herwehaji veguher-
tinên van mercan de bête bilêgerandin. "Zanistîya Civakî"
û nivîsandina mêjûyî berî Marx di başbûnên xwe de di
komkirina xwe de ji bûyînên xav de li gora kevtina di nava
destan de û di xuynîkirina xwe de ji bona hin aliyen teka-
neyî kirinên mêjûwê de dihatin biderkevtin. Markisistîyê
rê ji bona lêgerandina kirinên pêkhatinê bi carekê ve û ji
hemû aliyekî de, ji bona pêşkevtinê û herifandina
pêkhatîyên civakîyî abûrî date bixuyanîkirin, ev jî bi
lêveneradina wêna ve ji bona tevayabûna berên pevçûnkirî
ligel hevdû de dihate biderkevtin û bi vegerandina wan ve
li ser nîşankirina rast û durust de ji bona pêwendîyên jîn û
civakîyî çînîyên cuda ji civakê tête biderkevtin û wê
Subjektivîsmus -xweyîbûn- û Willkür -kêfxweşî- di hel-
bijartinê de yanî derxistin remanên "zalkirî" date bihila-
nîn. Wê rehên hemû remanan bi bê cudanbûn ve û hemû
berên cuda di rewşa hêzên berkirina metiryalistî de didatin
bidîtin. Merov bi xwe ve mêjûwa xwe didin bidurustkirin;
belam di çî de nêtên Merovan û herwehaji nêtên
Cemaweran ji Merovan têtin binîşankirin, çima pevçûn di
navbera reman û daxwazan de têtin bikirin, çî tevaya bi
carekê ve ji van pevçûnan di tevaya koma civaka
Merovanyê de dide bipêkanîn, çî mercên bi serê xwe ve
berkirina jîna metiryalî têtin biderkevtin, yên ku ew bingeh-
hîyê ji bona hemû reftarîkirinên mêjûyî ji bona Merovan
didin biafirandin, bi çî rengî ve qanûna pêşvekevtina van
mercan tête biderkevtin, - ji bona van pirsan tevan Marx
berê guhpêdanê pê date bidan û wê wetov jî rê ji bona
lêgerandin zanistî ji bona mêjûwê date bixuyanîkirin, ku
divê lê bi nala yekîtîyekê ve di tevaya pîrbûna xwe de û di
dijbûnên kirinên qanûnên mendî de bête bitemaşekirin.

Xebata Çînî

Diya re, ku di her civakê de daxwazên yekekî ji Endanên civakê li bin guhên daxwazên yekekî din de têtin bikevtin, ku jîna civakî bi dijûnan ve tete bidagirtin, ku mêtû ji me re pevçûnan di navbera miletan û civakan de dide bixuyanîkirin û herwehaji pêrejî ew ji me re bi serdejî ve pêlên veguhertî ji şureşan û kevneperestiyê, ji aştiyê, ji cengan, ji sarkirinê û ji pêşkevtinên û herifandinên bi lez ve dide bixuyanîkirin, -ev hemû bi carekê ve bi rastiyên giştî ve têtin binaskirin. Markisistiyê ji me re xaçirêkekê dide bidiyarkirin, ya ku ew di vê xuyanîya tevlihev û dujwarîyê hanê de qanûnmendiyekê dide bidozandin: Ew jî di dîtina xebata çînî de tete biderkevtin. Bes û bi tenha ve lêgerandina tevaya daxwazên hemû Endamên civakeke heyî de yanjî guruhekê ji civakan ji me re didin bibihîştin, ku em encamên van daxwazan li ser bingehekî zanistî de dikarin bidin binîşankirin. Koka daxwazên bi dijîhevkerî ve di cudabûna zînetê de û di mercên jîyana çînîyan de tete biderkevtin, ya ku tede her civakek pê tete biperçekirin. Marx di "Manifêsta Komonistiyê" de" date binivîsandin: "Mêtûwa hemû civakên berî niha", (di pişt re Engels date biservekirin: ji bil mêtûwa hovîtiyê ve), "bi xwe ve bi mêtûwa çînîyan ve tete biderkevtin. Serbest û Bende, Bazirgan û Bajarî, Xanedan û Gede, Hoste û Şagirt, bi kurtî ve Zordar û Zorlêker bi beramberî dijî hevdû ve her û her dihatin birawestandin, wan ligel hevdû de geh bi dizî ve û gehjî bi eşkere ve didatin bixebatkin, xebatek ya ku ew hercar bi veguhertineke şureşgêrîyê ji bona tevaya

civakê dihate bidawîkirin, yanjî ku ew bi windabûna çîniyên xebatkirî de ligel hevdû de dihate bidawîkirin... Civaka borcuwazîyî nuh, ya ku ew ji windabûna civaka derbegîyê hate biderkevtin, wê dijbûnên çîniî nedane bihilanîn. Wê bes û bi tenha ve çîniyên nuh, mercên nuhî lêzordarîkirinê, şeweyên nuhî xebatê li şûna yên kevin de date bidanîn.

Pêla me, pêla Borcuwazîyê xwe dide binîşankirin, ku wê dijbûnên çîniyan daye bisadekirin. Tevaya civakê xwe her û her di bendên dijminî mezin ve, di du çîniyên gewreyê beramber hev de dide biparvekirin: Di Borcuwazîyê de û di Pirolitarya de dide biparvekirin"²⁵. Ji dema şureşa gewreyî Firensî de mêjûwê di jimarekê ji welatan de bi diyarbûn ve hoyên rastîyîn bûyînan di xebata çîniyan de date biderxistin. Pêla vegerandina Padîşahîyê de li Firensa de bi xwe jî ve rêzek ji Mêjûvanan (Tierry, Guizot, Mignet, Tiers) dane bipeydakirin, yên ku wan li nik bi tevayîkirina rûdanan de nema dikarîbûn bi bê xebata çîniyan ve nala kilitê ji bona liberkevtina tevaya mêjûwa Firensî bêtin bitêgihandin. Lêbelê pêla dawîyî niha, ya ku ew bi pêla bi serkevtina bi carekêyî Botcuwazîyê ve, bi destgehên wênekirî ve, bi mafeyê helibijartina firehtirîn ve (gerjî ew ne bi tevayî ve), bi dema rojnameyên rojaneyî pir arzan ve, yên ku ew ji bona nava komên têtin bikevtin, ûhd têtê biderkevtin. Herwehajî ew bi pêla xurtirvanan ve têtê biderkevtin, yên ku ew bi Civatên Karkeran û Xwedîkaran ve têtin biderkevtin, yên ku ew xwe her û her didin didin bifirehkirin. Pêla ku ew xwe bi eşkerebûneke mezin ve (hegerjî ku ew xwe bi yekalî ve, bi "aşîî" ve bi rengêkî

²⁵Ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 31, r. 234 de bidin bitemaşekirin).

"desturî" ve) xebata çîniyan bi mîna palpêdana hêza di nav xwe de ji bona rûdanan de dide biderxistin. Ev cihê tê ji "Manifêsta komonistê" dê ji me re bide bixuyanîkirin, bê çî daxwaz ji bona lêvenerandineke bi serê xwe ve ji bona cihê her çîniyekê di civaka nuh de bi girêdanê ve ligel lêvenerandinê de ji bona mercên pêşkevtina her çîniyekê Marx ji zanistîya civakî didate bixwestin: "Ji hemû çîniyan, yên ku ew îro bi beramberî borcuwazîyê ve têtin birawestandin, bes û bi tenha ve Pirolitarya bi çîniyêke rastîyî şûreşgêr ve tète biderkevtin. Çîniyên din bi çêkirinên mezin re tèn û diçin, Pirolitarya bi berkirina wê ve bi xwe ve tète biderkevtin.

Desteyê Navînî, Çêkirvanên Biçûk, Bazirganên Biçûk, Destkar, Cotkar ew hemû bi hev re şerê Borcuwazîyê didin bikirin, da ku ew hebûna xwe nala Destê Navînî ji windabûnê bidin biparastin. Ew weha ne bi Şûreşgêr ve tète biderkevtin, lêbelê ew bi Xweparêz ve têtin biderkevtin, hêjbêtir ew bi Kevneperest ve têtin biderkevtin; jiber ku ew dixwazin çerxa mêjûwê ber bi paş ve bidin bizivirandin. Heger ku ew bi Şûreşvan ve bêtin biderkevtin, wehajî jiber ku ew xwe li ber kevtina ji bona nava Pirolitarya de didin bidîtin, weha ew li ber qazanca xweyî niha de nadin bidan, lêbelê ew li ber qazanca xweyî ayinde de didin bidan, weha ew dev ji bîr û bawerîyên xweyî bi taybetî ve didin biberdan, da ku ew xwe bi Pirolitarya ve bidin bivegirêdan".

Di rêzekê de ji nivîsandinên mêjûyî de (ji xwe re li navroka Kanîyan de bidin bitemaşekirin) Marx ji me re nimûneyekî bi şewq û kûr ve li ser zanistîya metiryalistîyî mêjûyî de û herwehajî li ser lêvenerandina her çîniyekê bi xwe ve, carcaran jî ji bona Gurûhên cudan jî yanjî Desteyan jî di nava Çîniyan de didate bidan û wî bi eşkere

49 Sê Kanî û Sê Pêkhatinên Markisistîyê

ve date bixuyanîkirin, çima û ji bona çî "her xebateke çînayî bi xebateke siyasî ve têtê biderkevtin". Ev letê, yê ku ew ji bal me de hatîye bianîn, dide bixuyanîkirin, bê kanî çiqasî bi dijwar ve tora pêwendîyên civakî, koçên veguhestinê ji çînîyekê ji bona ya din ji mêj de tanî ayinde têtin biderkevtin, ji yên ku Marx li wan de dide bilêvenerandin, da ku ew encamên hemû pêşkevtina mêjîyê bide bixuyanîkirin.

Bi kûrttirîn, giştirîn ve û bi dûr û dirêjtirîn bi rastîderkevtin ve û bi cîanîntir ve ji bona Dîtina Marx rêya wîyî abûrî têtê biderkevtin.

Rêya Marxî Abûrî

Marx di pêşgotina xwe de ji bona "Sermiyan" de dide bigotin: "Armanca dawîyî vê nivîsta hanê têtê biderkevtin, ku ew qanûna livandina abûrîya civaka nuh bide bixuyanîkirin", ango qanûna livandina abûrîya civaka Sermeyedarî, Borcuwazî bide bixuyanîkirin. Lêgerandina ji bona pêwendîyên berkirina civakeke mêtûyîyî nîşankirîyî heyî di peydabûna wê de, di pêşkevtina wê de û herwehaji di herifandina wê de - evaya bi xwe jî ve bi navka rêya abûrîyî Marx ve têtê biderkevtin. Di civaka sermeyedarî de berkirina mal -Warên- têtin bizalkirin û jibervêjî ve lêvenerandina Marx jî bi lêvenerandina li ser mal -Ware- de dide bidestpêkirin.

Hêjabûn

Mal -Ware- di yekem de bi tiştêkî ve tête biderkevtin, yê ku ew niyazmendîyeke Merov dide biqedandin; ew di duwem de bi tiştêkî ve tête biderkevtin, yê ku ew bi beramberî tiştêkî din ve tête biveguhertin. Sûdbexşîya tiştêkî wî ji bona hêjabûna bikarîne dide bikin. Hêjabûna veguhertinê (yanjî bi sadebûn ve hêjabûn) ew bi xwe ve bi endazîbûnekê ve tête biderkevtin, ya ku li gora wêna de têde ji mareke nîşankirî ji hêjabûnên bikaranî ji rengêkî xwe ligel rengêkî dinî bi jimareke nîşankirî ve ji hêjabûnên bikaranîn dide biveguhertin. Serpêhatîya rojane ji me re dide bixuyanîkirin, ku bi milyonan û milyardan karên veguhertinên wisa hemû, bi xwe jî ve di hêjabûnên bikarhatîyî cudan de û ne bi hevdû ve girêdayî ve her û her ligel hevdû de xwe bi mînahev ve didin bidanîn. Çi van tiştên cudan ji hev bi hev re dide bigirêdan, yê ku ew di rêstikeke nîşankirî de ji pêwendîyê civakî de her û her xwe ligel hevdû de didin bimînahevkin? Tiştê ku ew wan ligel hevdû de dide biyekkirin, ku ew bi berkirinên kar ve têtin biderkevtin, gava ku Merov berkirinan bi hevdû re didin biveguhertin, ew rengên cudan ji kar ligel hevdû de bi mînahevdû ve didin bidanîn. Berkirina mal bi rêstikekê ve ji pêwendîyên civakî tête biderkevtin, ya ku têde Durustvanên tekane durustkirinên cudan didin bidirustkirin (Parvekirina karê civakî) û ev hemû durustkirinên hanê li nik veguhertina bi hev re bi mîna hev ve têtin bidanîn. Ligelhevbûn, ya ku ew li nik tevaya mal -Waren- tête biderkevtin, weha ew xwe ne di karê rastîyî kirî de di şaxekî berkirinê de, ne jî ew xwe di karekî de ji rengêkî nîşankirî de dide bidîtin, lêbelê

ew xwe di karê Merovî Abstrakte -rût- de, belê ew xwe bi sadebûn ve di karê Merov de dide bidîtin. Tevaya hêza karî di civakeke heyî de, ya ku ew xwe ji hêjabûna hemû mal dide bipêkanîn, bes û bi tenha ve bi nala hêza karê Merov ve têtê biderkevtin. Bi milyardan ji pêrabûnên veguhertinê vê rastîya hanê didin bixuyanîkirin. Weha her malek bes û bi tenha xwe ve perçeyekî nîşankirî ji dema karê civakîyî divakirî dide biderxistin. Gewrebûna hêjabûnê dê di rêya perçeyekî nîşankirî ji karê civakîyî divakirî de, yanjî dê ew di rêya qedere karê civakîyî divakirî de, yanjî dê ew di rêya qedere karê civakîyî divakirî de ji bona dirustkirina malekî heye bête binîşankirin, yanjî dê ew di rêya hêjabûneke bikarîni heyî de ji dema karê civakîyî divakirî de bête binîşankirin. "Gava ku ew" (Merov) " durustkirinên xweyî ji hevdû cudan di bihevguhertinê de bi nala hêjabûnên wekhev de didin bidan, ew karên xweyî bi cudan ve ligel hevdû de bi nala karên Merovan ve bi wekhev ve didin bidanîn. Ew vê yekê nizanin, lêbelê vê yekê dikin". Abûrvanekî kevnar dayite bigotin: Hêjabûn bi endazîyekê ve di navbera Kesan de têtê biderkevtin, divabû ku wî bi hêsani ve bi ser gotina xwe ve bida bivekirin: ya ku ew bi rûyekî rapêçayî endazîyê metiryalî ve têtê biderkevtin. Bes û bi tenha ve ji dîtina rêstîka pêwendîyên berkirina civakî de ji rengekî civakîyî mêjûyî nîşankirî de yanjî ev jî ji pêwendîyên Merov dikare bête biliberkevtin, yê ku ew bi milyardan car xwe di rêya cemaweran de ji bona veguhertina li dûhevdû de bi hev re didin bixuyanîkirin. Merov dikare bête biliberkevtin, bê kanî hêjabûn çî ye. "Hemû hêjabûn di hemû mal de bes û bi tenha ve di pîvana dema karê

nîşankîrîyî kirî ve têtin biderkevtin"²⁶. Piştî lêvenerandineke bi dûr û dirêj ve ji bona herdu rûçikên karê gewdekirî di mal de Marx ji bona lêvenerandina li ser Rengê Hêjabûnê û Pûl de tete biçûyîn. Karê pêşî, yê ku Marx wî li ser xwe de dide bidanîn, di lêgerandina peydabûna rengên pûl û hêjabûnê de, di lêgerandina kirinên mêjûyî de di veguhertinê de, ji yên bi tenha xwe ve, ji karên veguhertinên li hevrashatî de (" ji rengên hêjabûnên sade, ji yên bi tenha xwe ve û ji yên li hevrashatî de"); komeke nîşankirî ji malekî beramberî komeke nîankirî ji malekî din pê tete biveguhertin) tanî rengê hêjabûna tevayî, gava ku jimareke ji malên cudan beramberî yekekî din bi malekî dinî nîşankirî ve tete biveguhertin û tanî ji bon ser rengê pûl ji hêjabûnê, yê ku li nik vî malê nîşankirî de bi nala zêr ve tete biderkevtin, yê ku tete wekwehvbûna tevayê tete biderkevtin. Pul bi nala berztirîn durustkirina pêşkevtina bihevguhertinê ve û bi malberkirinê ve ew rûçikê civatê û privaten Arbeiten - Karên Xweyîtîyan-, pêwendîyên civakî di navbera Durustvanên Tekane de, yên ku ew di rêya bazarê de hatine biyekkirin, dide bixapandin û bipoşandin. Marx karên cudayî peran ber bi lêvenerandineke dûr û dirêjî pir hûr û kûr ve dide bixistin. Li vir jî de (herweahjî bi carekê ve mîna ku di derîyên pêşîyî "Sermiyan" de) pir bi giringî ve divê bête bigotin, ku derxistina rengê rûtî bi serê xwe ve ji bona daxuyanîkirê di rastîya rastî de kanîyên xurtî dewlemend li pêşçûna mêjûwa veguhertinê û berkirina mal de dide biderxistin. "... Pere... tanî radeyekî berzbûneke nîşankirî ji bihevguhertina mal dide

²⁶Ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 4, r. 462/463 û 472 de bidin bitemaşekirin).

bimerckirin. Rengên codayî peran, yên ku ew bi Warenäquivalent -wekhevûneke sadeyî mal- ve têtin biderkevtin, yanjî yên ku ew Zirkulatinsmittel -bi çara dan û sitendinê ve- têtin biderkevtin, yanjî yên ku ew Zahlungsmittel -bi çara pere dayînê ve, Schatz -bi xiznê ve- û Weltgeld -bi perê cîhanî ve têtin biderkevtin, ew li gora bi serkevtina vî karî yanjî yên din ve li ser qonaxên cudan de ji kirinên berkirina civakî de xwe didin bixuyanîkirin". ("Sermiyan" Bergê I)²⁷.

²⁷Ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 23, r. 15/16 û 88 de bidin bitemaşekirin).

Hêjabûna Bêtir

Li ser pileyekî nîşankirî ji pêşkevtina berkirina mal pere xwe ji bona sermîyan didin biveguhestin. Rêza gerandina berkirina mal weha dihate biderkevtin: M (Mal) - P (Pere) - M (Mal), ango mal tête bifirotin, da ku malekî din bête bikirîn. Rêzanan sermîyanî tevayî bi servajîvêjê ve wetov tête biderkevtin: P - M - P, ango dikirin, da ku (ligel qazancê de) bidin bifirotin. Marx vê gewrebûna hanê bi beramber hêjabûna kokê ve di gerandinê perên danînê ve bi hêjabûna Bêtir ve dide binavkirin. Rastîya vê "Gewrebûna" peran di gerandina sermiyandârîyê de bi tevayî ve bi nas ve tête biderkevtin. Bi xwe ve ev "Gewrebûna" hanê peran ji bona sermîyan dide biveguhestin. Ev bi nala pêwendîya berkirineke civakîyî mêjûyîyî nîşankirîyî taybetî ve tête biderkevtin. Hêjabûna bêtir nikare xwe ji gerandina berkirina mal bide biderkirin; jiber ku ev bes û bi tenha ve bi hevguhertinên nalahev ve dide binaskirin; herwehajî ew nikare xwe ji bazarkirinê bide biderkirin; jiber ku dê zîyan û qazanc li nik Kirîvanan û Firotvanan de xwe bi nalahevdu ve bidin bikirin, belê ev yeka hanê bi xuyanîyeke civakîyî nivîyî tevayî û ew xwe ne bi xuyanîyeke yekane ve dide bireftarîkirin. Ji bona bi destxistina Hêjabûna Bêtir ve divê Peredar... li bazarê de ji xwe re malekî... bide bidozandin, ku Hêjabûna Bikaranîna wîna bi xwe ve rewşeke wîyî bi taybetî ve bête biderkevtin, ya ku ew dê bi kanîya Hêjabûnê ve bête biderkevtin", Malekî weha ku bikaranîna wêna bi rastî pêrejî ve hêjabûnê bide bipeydakirin. Bi rastî jî ve malek

wetov nayête bidîtin. Evayajî bi hêza karê Merov ve têtê biderkevtin. Bi karanîna wêna di kar de têtê biderkevtin û kar hêjabûnê dide bipeydakirin. Peredar hêza kar bi hêjabûna wê ve dide bikirîn, ya ku dê hêjabûna wêna nala her malekî din bi dema karê civakîyî divayî ve ji bona berkirina malekî din bête binîşankirin, ya ku ew ji bona durustkirina wîna têtê bipêwistîkirin (ango di rêya xercîya ji bona jîna wî û mala wî de têtê bidîtin).

Gava Perdar hêza kar ji xwe re dide bikirîn, weha jê re bi mafe ve têtê biderkevtin, ku ew wî karê hanê bide bikaranîn, ango wî di tevaya rojekê de, emê 12 demjimarane bidin bigotin, ku dê ew wî bihêle bide bikarkirin. Di nava vî karê hanê de di 6 demjimarane de di "karê divayî" de Karker durustekî dide bidurustkirin, ku di rêya wê de xercîya jîna xwe û mala xwe dide biderxistin, lêbelê di nava dema mayî de ji 6 demjimarane de (dema karê "Bêtir") de ew Berkirineke "Bêtir" yanjî Hêjabûna Bêtir dide bidurustkirin, ya ku ew ji bal Sermiyandar de nehatîyê bikirîn. Bi pê vê ve divê Merov ji alîyê kirinên berkirinê de di nava du perçên sermîyan de bide bucu dakirin: Sermîyanî Rawestyayî, yê ku ew ji bona çarên berkirinê (mekînan, destikên kar, tiştên xav uhd.) têtê bixerckirin - hêjabûna wîna (di yek carê de yanjî di perçan de) bi bê guhertin ve ji bona ser berkirina durustkirî de têtê biçûyîn- û Sermîyanê Livandî, yê ku ew ji bona hêza kar têtê bixerckirin. Hêjabûna vî sermîyanê hanê bi mîna xwe ve nayête bimayîn; lêbelê dê ew di rêya kirina kar de bi afirandina hêjabûna bêtir ve bête bigewrekin. Da ku pileyê çewisandina hêza kar di rêya sermîyan de bidin biderxistin; jibe vêjî ve Merov Hêjabûna bêtir ne ligel tevayas sermîyan de, lêbelê ligel sermîyanê livandî de dide biberamberîkirin. Di Rate -Naverasta- hêjabûna bêtir,

mîna ku Marx vê endazîyê dide binavkirin, weha dê di nimûna me de 6:6 ve bête biderkevtin, ango sed der sed dê bête biderkevtin.

Mercê mêjûyî ji bona peydabûna sermîyan di yekem de di civandina komkirineke perên nîşankirî de di nava destên jimarekê ji Merovan de tanî radeyekî bilind di pêşkevîneke berz de ji berkirina mal de tête bidîtin, di duwem de di hebûna Kargerên "Azad" de bi herdu têgihîştinan ve tête bidîtin, yên ku ew bi azad ve ji her bergirtinekê ve yanjî ji her sînorkirinekê de li nik firotina hêza karê xwe ji erd û zevî û herwehaji ji çarên berkirinê de bi carekê ve têtin biderkevtin, ango ku hebûna Karegeran bi tu Mîrzayekî ve nayête bigirêdan, ango "pirolitar" bes û bi tenha ve ji firotina hêza karê xwe dikare pê bête bijîyandin.

Hêjabûna Bêtir bi du rêyên bingehî ve dikare bête bigewrekin: Ew di rêya dirêjbûna roja kar de ("absoluter Mehrwert" -Hêjabûna Bêtirbûna Bi carekê ve-) û herwehaji di rêya kurtkirina roja karê divabûyî de ("relative Mehrwert" -Hêjabûna Endazî-) dikare bête bikin. Li nik lêvenerandinê de Marx li rêya pêşî de wêneyekî pir şeng ji bona xebata çînîya Karger ji bona kurtkirina roja kar û herwehaji pêrejî destdirêjîya dewletê di pêşî de ji bona dirêjkirina roja kar di (sedsalên çardehan tanî sedsalên heftdehan de) û di pişt re ji bona kurtkirina roja kar di (derkirina qanûnên Fabrîkê de di sedsalên nozdehan) de date bineqîşkirin. Ji dema çapbûna "Sermîyan" de mêjûwa tevgera Kargeran li hemû welatên bajartî de li dunyê de bi hezaran hezaran ve rastîyên nuh hatin bipêşkeşkirin, yên ku ew wî wêneyê hanê di neqîşkirina wî de didin bidawîkirin.

Li nik lêgeradnina xweyî ji bona berkirina

hêjabûna bêtirî endazî de Marx li hersê koçên mêjûyî bingehî de ji bona berzkirina berê berkirinê di rêya sermîyandarîyê de lê dide bitemaşekirin: 1. Hevkarîya sivik; 2. Parvekirina kar û Manufektur; 3. Mekîne û çêkirina gewre. Bê çiqasî Marx li vêderê de bi kûrî ve xêzên bingehîyî rûçikên pêşkevîna sermîyandarîyê dide biderxistin, weke ku ew têtê bidiyarkirin, ku lêgerandin li ser çêkirinê de, ya ku jêre li Rusya de bi "çêkirina Destkarîyî Gundî" ve têtê bigotin, kanîyên pir bi dewlemend ve ji bona neqîşkirina herdu xalên pêşî ji sê koçên bingehîyî bi navkirîyî çûyî de dide bipêşekirin. Lêbelê kêra şûreşgêrîyî çêkirina mêkanîkîyî mezin, mîna ew ji bal Marx de der sala 1867 hatîye binivîsandin, bi derbasbûna dema nîvsedsalî ve xwe di nava jimarekê de ji welatên "nuh" de (Rusy, Çapan ûhd.) date bieşkerekirin. Hêjîbêtir pir bi giringî û nuh ve lêvenerandina Marx li ser Komkirina Sermîyan de, ango veguheştina beşekî ji Hêjabûna Bêtir ji bona sermîyan têtê biderkevtin, ku ev beşê hanê ne ji bona niyazmendîyên xweyîtî yanjî ji bona kêfxweşîya Sermîyandaran têtê bixerckirin, lêbele ew ji bona berkirineke nuh têtê bixwerckirin. Marx şaşbûna tevaya abûrîya siyasîyî kilasîkîyî berê (ji dema Adam Smith) date bieşkerekirin, ya ku wê ji xwe re didate bidîtin, ku hemû Hêjabûna Bêtir, ya ku ew ji bona Sermîyan dihate biveguhestin, bi ser Sermîyanê Livandî ve dihate bivekirin. Belam di rastîya rastî de ew ji bona Çarên Berkirinê û Pêrejî ji bona Sermîyanî Livandî têtê biparvekirin. Bi gewrebûneke pir giring ve di kirina pêşkevîna sermîyandarîyê de û veguheştina wêna ji bona sosyalistîyê bi rastî ve têtê biderkevtin, ku beşê Sermîyanê Rawestyayî (beramber bi tevaya Sermîyan ve) bi leztir ve ji leza Sermîyanê Livandî ve têtê bigewrekirin.

Di dema ku komkirina sermîyan bi leztir ve şûna Kageran di rêya mekînan de dide bigirtin û ew li serekî de dewlemendîyê dide bidurustkirin û ew li serê din de perîşanîyê dide bidurustkirin. Herwehajî ew wê dide bidurustkirin, ya ku Merov jê re bi "Industrielle Reservearmee" -Sipahê hilanînîyî çêkirinê- û "relative Überfließ" - endazîya Mişebûnê- ji Kargeran, yanjî "kapitalistische Überbevölkerung" - Mişebûna Xelkêyî Sermîyandarî- dide bigotin, ya ku ew ji xwe re zor rengên cudan dide biwergirtin û ew ji bona sermîyan rê pê dide bidan, ku ew berkirinê bi pir lez ve bide bifirehtirkirin. Ev bi rêdana hanê ve bi girêdanê ve ligel Kredit -kirêdîtî- û komkirina sermîyan de di çarên berkirinê de ji me re kilîta liberkevtina ji bona Krise -Tengavîyî- di rêya Überproduktion -bibêtirbûna berkirinê de dide bipêşkeşkirin, ya ku ew di navav welatên sermîyandarî de bi pêl ve tête birûdan, di pêşî de ew di her 10 salan de, di pişt re bi dirêjtir ve û bi leztir ve belam bi kurttir ve di nava demên nîşankirî de tête birûdan. Ji komkirina sermîyan li ser bingehe sermîyandarîyê de divê ji komkirina jê re gotî ursprüngliche Akkumulation -komkirina kokêbête bicudakirin, ya ku têde parvekirina Kargeran bi darê zorê ji çarên berkirinê ve, biderkirina bi darê zorê ve ji Cotkaran nava zevîyên wan de, bi talankirina erdên tevayî ve, bi sustêma kolonyalî ve, bi deynên dewletê ve, bi parastina gomrikî ve ûhd. dihatin biderkevtin "Ursprüngliche Akkumulation" -Komkirina Kokê- di serekî de Pirolitarîyên "Azad" û di serê beramber de Peredar, Sermîyandar didte bidurustkirin.

"Berê Mêjûyî ji Komkirina Sermîyandarîyê" li nik Mrax de bi van gotinên bi nav û bang ve têtin bidiyarkirin: "Ji çewisandina Berkirvanên xweser bi bêtirîn dilsertî ve

pir dûr ji mehrebaniyê û dilovaniyê di bin palpêdana nizimtirîn, pîstirin û bi kîntirina ji dil û can ve tete bikirin. Xwedîbûna taybetî, ya ku ew ji bal karê xwedîyê xwe ve bi xwe ve "Karê Cotkar û Destkaran" hatiyê biwergirtin, ew tete bibingehkirin, weha Merov dikare bide bigtin, ku bihev girtina Xebatkerê bi tenha xwe ve û bi serê xwe ve ligek mercên karê xwe de ew ji bal sermîyandariya xwedîbûna bi taybetî ve cihê wî tete bigirtin, ya ku ew li ser çewisandina biyanî tete bibingehkirin, lêbelê ew bi bes û bi tenha ve bi nav ve li ser karê azad de tete bibingehkirin...Tiştê ku ew niha tete biçewisandin, nema êtir bêtir Kargerê ji xwe re dide bixebatkirin, lêbelê pir ji Kargeran ji bal Sermîyandar de tetin biçewisandin. Ev çewisandina hanê xwe di rêya yarîkirina qanûnên pir giringî berkirina sermîyandariyê de bi xwe ve, di rêya lihevkomkirina sermîyan de tete bitengalkirin. Herwehaji her Sermîyandarek gelek Sermîyandarên din dide bikuştin. Dest bi dest ve ligel vê lihevkomkirina hanê de yanji çewisandina pir Sermîyandaran di rêya hindikan de şeweyê hevkarîya kirina kar her û her li ser pileyekî pêşkevtinê de xwe dide bidîtin. Bikaranîn zanistîya teknîkîyî bi şirabûn ve, bi şeweyî pilankirî ve ji bona çewisandina erdê, di guhertina çarên kar bes û bi tenha ve ji bona çarên karê bi hev re bi karhatî ve, abûrîkirina hemû çarên berkirinê di rêya bi karanîna wan ve nala çarên berkirina karê civakîyî bi hev re, di hevtina hemû miletan de di tora bazara cîhanî de û pêrejî rûçikê cîhanîyî sustêma Sermîyandarî tete biderkevtin. Bi her û her kêmbûna jimara Sermîyandarên gewre, yên ku ew ji xwe re sûdbexşiyê ji vê kirina veguhestinê di wergirtinê û monopolîkirinê de didin bigirtin, gewrebûna perîşaniyê, zordariyê, koletiyê, jêrbûnê, çewisandinê tete bige-

wrekirin; lêbelêjî pêrejî her û her çîniya Karger tête biberz-
kirin û ew di rêya mêşanizma kirina berkirina sermîyan-
darîyê de Kargerên Xwendewar, ligel hev de bi rêxistî ve
yanjî sazmandîyê çîniya Kargeran tête bigewrekirin.
Monopilikirina sermîyan dê bi bend ve ji bona şeweyê
berkirinê ve bête bikirin, ya ku ew ligel wî de û di bin wî
de hate bigeşkirin. Bi serhevdana çarên berkirinê ve û bi
civakkirina kar ve ew bi deqekê ve têtin bigihandin, ku ew
nema dikarin di nava qalikê xweyî sermiyandarîyê bêtin
bimayîn. Ew dê bête bipeqandin. Demjimara zengilê dawî
Xweyîtiya taybetîyî sermîyandarî tête bilêdan. Dê ji
Talankeran talan bête bisitandin". ("Sermîyan", I).

Hêjbêtir zor bi giringtir û nuh ve lêvenerandina
Marx di bergê II de ji "Sermîyan" li ser venuhkirina
berkirina tevaya sermîyandarî civakî tête biderkevtin. Li
vir jî de Marx li xuyabûneke Neferî nade bitemaşekirin ew
li xuyabûneke tevayî dide bitemaşekirin, ew li perçeyekî ji
abûriya civakê de nade bitemaşekirin; lêbelê ew li vê
tevaya abûriyê de di tevaya wêyî civakî de dide
bitemaşekirin. Marx şaşbûna Kîlasîkîyên li jor de gotî dide
birastkirin, ew tevaya berkirina civakî ji bona du beşên
mezin dide biparvekirin: 1. Berkirina çarên berkirinê û 2.
Berkirina çarên bikaranînê û ew li ser bingehên jimarên li
ber destan de ji bona nimûne li ser gerandina tevaya
sermîyandarê civakî de bi hev re dide bitemaşekirin, weha
ew li ser venuhkirina berkirinê de çi warê di berkirina
sivik de û çi jî di pêla komkirina sermîyan de dide
bitemaşekirin. Di bergê III ji "Sermîyan" de pirsîyarîya
pêkhatina Durchschnittsprofitratte - Naverasta qazancê- li
ser bingehê qanûna hêjabûnê de hate biçarekirin. Yekek ji
gewretirîn pêşkevtinên zanistîya abûrî tête biderkevtin, ku
Marx li nik lêvenerandina xwe de ji xuyabûna abûriyî

teveyî, ji tevaya abûrîya civakî dide bidestpêkirin, lêbelê ew di lêgerandina xwe de ne li ser xuyanîyekê de bi tenha xwe de, yanjî xuyanîyekê de ji berberîya derve dide bitemaşekirin, mîna ku abûrîya siyasîyî pûç xwe yanjî "Dîtinên kara dawî" nuh li ser de didin bisînorkirin. Di pêşî de Marx li ser peydabûna Hêjabûna Bêtir dide bilêvenerandin, ji bona ku di pêşî de perçebûna wêna di Qazancê de, di karê û kirya erd de bide biderxistin. Qazanca endazîya hêjabûna bêtir ligel tevaya Sermîyanekî danînê de di kargehekê de tete biderkevtin. Sermîyanê ku ew bi "hoher organischer Zusammensetzung" -bilind ve tete bipêkhatin- (ango bi pîrbûn ve ji sermîyanekî rawestayî beraberî sermîyanekî livandî ve di naverasteke civakî de bi pîvaneke bilindtir ve) jê pîvana qazancê tete biderkevtin, ya ku ew bi kêmtir ve ji pîvana qazanca Naverastî tete biderkevtin. Sermîyan ku ew "di pêkhatina xwe de bi kêm ve" tete biderkevtin, ew pîvana qazancekê dide bidan, ya ku ew bi bilindtir ve ji ya naverastê tete biderkevtin. Berberî di navbera sermîyanan, veguhestina wanî azad ji şaxekî berkirinê ve ji bona şaxekî din jê di her caran jî de pîvana qazancê bi naverastîyê de didin biwekhevkirin. Teva hêjabûnên hemû mal di civakeke nîşankirî de wek tevaya buhayên têtin biderkevtin; lêbelê di kargehekê de bi tenha xwe ve û herwehaji di şaxên berkirinêyî bi tenê de dê mal li jêr kêra berberîyê de ne li gora hêjabûna xwe de bêtin bifirotin, lêbelê dê ew li gora buhayên berkirinê de bêtin bifirotin, yê ku ew bi mîna sermîyanê xerckirî û bi serdejî ve qazanaca naverast ve têtin biderkevtin.

Rastîya bi nav û bang ve û lê ne bigûmankirî ve ji cudabûna buhabûnan ligel hêjabûnan de û di wekhevbûna qazancê de weha ew ji bal Marx de li ser bingehê qanûna

hêjabûnê de hate bieskerekirin; jiber ku tevaya hêjabûna mal ligel tevaya bûhabûnên wan de bi mînahev ve têtê biderkevtin. Lêbelê bi vegerandin hêjabûna (civakî) ji bona ser buhayên (tekane) ne bi rêyeke hêsan ve, xweser ve têtê biderkevtin, lêbelê ew bi rêyeke zor dijwarî tevlihev ve têtê biderkevtin. Bi carekê ve bi serûştî ve têtê biderkevtin, ku di civakekê de Durustvanên berkirinê yên ji hev belawela, yên ku ew bes û bi tenha ve di rêya bazarê de bi hev re têtin bigirêdan, qanûnmendî bes û bi tenha ve dikare xwe bi nala naverastê ve, bi civakî ve, bi tevayî ve bide biderxistin, ev jî di rêya xwe bi xwe ve hilanîna cudabûnên tekane ve ji vî alî yanjî ji alîyê din de têtê biderkevtin.

Berkirina berê kar bi lezbûna gewrebûna sermîyanê rawestyayî ve bi beramberî sermîyanê livandî ve dide biderxistin. Lêbelê ji ber ku hêjabûna bêtir bes û bi tenha ve bi karê sermîyanê livandî ve têtê biderkevtin, weha jiber vê jî ve têtê biliberkevtin, ku Profitrate -Pîvana qazancê- (endazîya hêjanûna bêtir ligel tevaya sermîyan de, lêbelê ne ligel perçê wîyî livandî de) berekî ber bi jêrbûnê ve ji xwe re dide bigirtin. Marx bi hûr û kûrî ve li vî berî de dide bivenerandin û herwehaji ew li wan nîrên wê de didin bivenerandin, yên ku ew xwe li ber de didin biveşartin, yaxud yên ku ew xwe li ber wê de didin bigirtin. Bêyî ku em xwe li cem derîyên pir giring de di bergê III de bindin birawestandin, yên ku ew xwe ligel sermîyanê selefê, sermîyanê bazirganîyê û sermîyanê peran de dide bireftarîkirin, em xwe ji bona ser giringtirîn tişt didin biveguhêstin: Theorie der Grunrente -Dîtina Kirya Erd-. Buhayê berkirinên çandinîyê li encamê bi sînorkirina topraxa erdê ve, ya ku ew bi carekê ve di welatên sermîyandar de di nava destên Zimîndarên tekane de têtê

biderkevtin, di rêya xerckirina berikirinê de ne li ser erdên nîv baş, lêbelê li ser pîstirîn erd de, ne di bin mercên navraste de, lêbelê di bin pîstrîn merc de tête binîşankirin, ku li jêr wan de durustkirinên çandinyê ji bona nava bazarê têtin bianîn. Cudabûna di navbera vî buhayê hanê de û buhayê berkirinê de li ser erdekî baştir de (ango li jêr mercên baştir de) cudabûna kiryê yanjî Differentialrente -tête biderkevtin. Marx bi dût û dirêjî ve li cudabûna kiryê de date bilêvenerandin û wî date bieskerkirin, ku ew ji cudabûnên başbûnên hatina erdan û cudabûnên gewrebûna sermîyanê danînê di erd de tête biderkevtin û wî pê şaşbûna Recado bi carekê ve date bixuyanîkirin, yê ku ew dide bigotin: ku kirya cuda bi bêyî veguhestina her û her ji erdên baştir ji bona erdên pîstir nayete bikirin, (ji xwe re jî li "Teorien -Dîtinên- li ser Hêjabûna Bêtir" bidin bitemaşekirin, di cihê ku rexne li Rodbertus de guhpêdana- neke bi taybetî ve ber bi xwe ve dide bikişandin). Bi servajîvêjî ve ku veguhestinên bi dijî vê jî ve têtin bikirin, ku erd ji renekî nîşankirî ji bona renekî din (bi saya pêşvejistina teknîka çandînyê û gewrebûna bajaran ve ûhd...) têtin buveguhertin û ew qanûna pir bi nav û bang ve "Gesetz des abnehmenden Bondenertrags" -Qanûna kêmkirina ji hatina Erdê- xwe bi nala şaşbûneke kûr ve date biderxistin, wê xwe bi nala hewildanekê û daxwazekê ve date biderxistin, da ku ew kêmanîyên sermîyandarîyê, sînorên wêyî teng û dijûnên wêna li gora serûstîyê de bidin bikirin. Herwehaji wekhevkirina qazancê di tevaya şaxên çêkirinê de û abûrîya welatî de bi carekê ve azadîya berberîyê û bi derbekê ve azadîya veguhestina sermîyan ji şaxekî berkirinê ji bona şaxekî din dide bimerckirin. Lêbelê Xwedîbûna bi taybetî ve li ser erd monopolekê û kelemekî li ber azadîya vê veguhestina hanê de dide

bipeydakirin. Li ser encamê vê monopola hanê de durustkirinên çandinîyê, yên ku ew di rêya suwarkirineke sermîyanî nizim de û pêrejî di encamê pîvaneke bilind de ji qazanca tekane de têtin binîşankirin, ne bi kirineke azadî ve bi carekê ve ji bona nava wekhevbûna pîvana qazancê nayêtin bikevtin. Zemîndar nala Monopolekî rê pê têtê bidan, ku ew buhayê di ser bûhayê nivbûnê re bide biragirtin û ev monopola hanê Absolute Rente -kirya bi serê xwe ve- dide bidurustkirin. Differentialrente - kirya cuda-, tanî ku sermîyandarî bête bipeydakirin, nikare bête bihilanîn. Kirya bi serê xwe ve dikare bête bihilanîn, - ji bona nimûne, gava ku erd bête bimilîkirin, yanjî gava ku erd ji bona maldarîyê dewletê bête biveguhêstin. Veguhêstineke wisa dê monopola xwedîbûna bi taybetî ve bide bigorkirin û dê ew bi cîanîna lihevhatineke çaktir û baştir di azadîya berberîyê de di çandinyê de bide bikin. Li ser vî bingehê hanê de, mîna ku Marx date bixuyanîkirin, Borcuwazîyên radikal jî di mêjûwê de pir caran bi vê daxwaza borcuwazîyî pêşverû ve ji bona milîkirina erdê hatine bidakevtin, Lêbelê wê daxwaza hanê piranîya Borcuwazîyê bi tirsê ve didate bilerizandin; ji ber ku wê monopoleke din didate binêtkirin û "destên xwe ji bona wê didate biavêtin", ya ku ew di vê dema me de giringbûneke wêyî bi taybetî ve têtê biderkevtin û ew pir bi "zû ve têtê biliberkevtin": ew jî bi monopola çarên berkirinê bi carekê ve têtê biderkevtin. (Pir bi hêsanî ve û bi diyar ve Marx bi xwe ve Dîtina xweyî li qazanca nivîyî sermîyan de û kirya erdê bi serê xwe ve di nameyekê de ji bona Engels di 2 gelavêja sala 1862 de date biraxistin. Ji xwe re li " Nameyên ligel hev de", bergê III, r. 77-82,

herwehaji ji xwe re li nameya di 9 gelavêja sala 1862 de di kanîya pêşî de, r. 86/87 bidin bitemaşekirin)²⁸. Ji bona mêjûwa kirya erdê bi giring ve tete biderkevtin, ku li ser lêvenirandina Marx jî de bête bingehdarîkirin, bê kanî çawan kirya kar, (gava ku Cotkar durustkirina bêtir di rêya karê xwe de li ser zevîyê Zemîndar de dide bidurustkirin), xwe di nava bêtirbûna berkirinan de yanjî xwe di nava kirya ser bi ser ve dide biveguhestin, (belam gava ku Cotkar durustkirina bêtir li ser zevîyê xwe de dide bidurustkirin, lêbelê ew hinera "di ser zordarîya abûrî de" ji bona Zemîndar dide bipêşkeşkirin), hêjîbêtir bi kirya peran ve (ew bi xwe ve bi kirya ser bi ser ve tete biderkevtin, belam li ser bingehê pêşvekevtina berkirina mal de ew tete biveguhertin û ew bi "obrok" -xûkitîyê- ve di Rusya kevnar dihate biderkevtin û ew di dawîya dawî jî de bi kirya sermîyan ve tete biderkevtin, gavav ku di cihê Cotkar de Unternehmer -Xwedîyê Kargeh- di çandinyê de tete biderkevtin, yê ku ew erd bi alîkarîya Kargerên bikirê ve dide biçandin. Ligel vê lêvenerandina hanê de li ser "cewhera kirya erdê sermîyandarîyê" de û hinên ji bîr û bawerîyên Marxîyî kûr (û ji bona welatên li paşvemayî de nala Rusya pir bi giring ve) li ser Pêşvekevtina Sermîyandarîyê de di çandinyê de ez dixwazim bidim bibîrxistin. "Bi veguhertina kirya ser bi ser ve ji bona kirya peran dê... nebes tenê bête bitengalîkirin, lêbelê jî dê ew bi xwe ve di wê demê de û berî xwe çînîyekê ji Nederan bide bipeydakirin û ew di rêya peran de nala Kargerên bi kirêyî rojane ve têtin bijîyandin. Di dema pêkhatina vê çînîya hanê de, ya ku vê çînîya nuhî hanê xwe hêjî carnan didate

²⁸Ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 13, r. 184 de bidin bitemaşekirin.

biderxistin, bi neçarî ve li nik Gundîyên dewlemend de reweşt hate bipêşvekevtin, ji yên ku ew divabûn kiriyê bidin bidan, ku ew li ser kîsên xwe de kargerên çandinîyê bi kirya rojane ve bidin biçewisandin, bi derbekê ve nala di dema berê de ji dema derebegîyê de dihate biderkevtin, gava ku Cotkarên dewlemendên Peye bi xwe jî ve Cotkarên Peyên din ji xwe re careke din bi peye ve didane bikin. Weha li nik wan de hin bi hin ve karîbûnê xwe didate bipêşvexistin, ku ew ji xwe re hinekî ji mal bidin biserhevdekirin û ew bi xwe jî ve xwe ji bona Sermîyandarên ayinde bidin biveguhertin. Di nava xwedîyên erdên kevin de, yên ku wan bi xwe ve ji xwe re didatin bikarkirin, weha dibustaneke ji bona katbûna kapitalistîschen Pächter -Sermîyandarên bi Kirêvan ve- dihate bipeyda kirin, yên ku pêşkevîna wan di rêya pêşkevîna giştîyî berkirina sermîyandarîyê de li derveyî çandînyê de dihate bimerckirin...". ("Sermîyan", III, r. 332)²⁹.

"Çewisandinê û derkirina perçeyekî ji Xelkên Gundan ligel Kargeran de ne bes tenê çarên jînê û çarên karên wan di sermîyanê çêkirinê date biazadkirin; lêbelêjî wê bazara hundûrû jî date bipeyda kirin". ("Sermîyan" I, r. 778)³⁰. Perîşanîkirin û wêrankirina Xelkên Gunadn wê ji alîyê xwe de date biyarmetîkirin, ku leşkerekî hilanînê ji Kargeran ji bona sermîyan bête bipeyda kirin. Di her welatekî de ji welatên sermîyandarîyê de "her û her perçeyekî ji Xelkên Gunadan li dûhevdû de bi Xelkên

²⁹Ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 23, r. 18 de bidin bitemaşekirin.

³⁰Ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 23, r. 181, 184, 790/791 de bidin bitemaşekirin.

Bajaran ve têtin bikirin, yanjî ew bi Xelkên di (Kargehan de didin bikarkirin..., ango ew ne di çandinîyê de didin bikarkirin). Ev kanîya endazîya bi serkevtina bêtirbûna Xelkê her û her li dûhevdu de dihate biherikandin... Kargerên çandinîyê têtin bineçarîkirin, ku sînorê bi kêmtirîn ji kirê ve ji xwe re bidin biwergirtin û ew her û her bi pîyekî xwe ve di avgireke genîyî perîşanîyê de dihatin birawestandin". ("Sermîyan", II, r. 668.). Xwedîbûna Cotkarî taybetî li ser erdê de, yê ku ew wî dide bidanîn û hilanîn, bingehê berkirina biçûk û mercê geşbûna wê dide bipêkanîn, ev mercê ku dide bihiştin, ku ew bi rengê xweyî kilasîkî ve bête bigihandin. Lêbelê ev berkirina biçûk bes û bi tenha ve bi bergirtinên berkirinê û civakîyî teng û hovber ve tete bilihevkin. Di sermîyandarîyê de "çewisandina Cotkaran ligel çewisandina Pirolitarîyên çêkirinê de ne bes tenê di rengê xwe de tete bicudakirin. Xebatxwer her wek xwe ye: Sermîyan. Sermîyandarên teka tekan Cotkarên teka teka di rêya girawê û selefê de didin biçewisandin. Çînîya Sermîyandar çînîya Cotkar di rêya bêşên dewletê de dide biçewisandin". ("Xebata çînî li Firensa de")³¹.

"Perçeyê biçûkî ji erdê Cotkar hêjî ew bes bi perde ve tete biderkevtin, ji yê ku ew rê ji bona Sermîyandar dide bidan, da ku ew ji xwe re qazancê, karê û kirê ji nava zevî bide bikişandin û ew Xwedîyê zevî wetov ji wî re dide bihiştin, bê kanî çilo ew kirya xwe ji xwe re dide biderxistin"³². di rêzanê de Cotkar ji bona civaka

³¹Ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 30, r. 263 tanî 268 û 671/672 de bidin bitemaşekirin.

³²Ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 25, r. 807 de bidin bitemaşekirin.

sermîyadarî, ango çînîya Sermîyandran perçeyekî ji kirya xwe dide bipêşkeşkirin û ew "ji bona şûna Pächter - Erdgitvanên- Erlendî" têtin bidakevtin- "û ev tevdeji di bin wê perdê de têtê biderkevtin, ku ew bi xwedîyê erd ve têtê biderkevtin". (Xebata çînî li Firensa de)³³. Magel hoy li kûderê de têtê biderkevtin, çima buhayê genim û ceh li welatên bi pir ve bi xwedanê perçên erdên biçûk ve bi kêmtir ve ji welatên şeweyê berkirina sermîyandarîyê têtê têtê biderkevtin"? ("Sermîyan", III, r. 340). Ev di wir de têtê biderkevtin; jiber ku Cotkar ji bona civakê (ango ji bona çînîya sermîyandar) beşekî ji durustkirina bêtir bi belaş ve dide bidan. "Ev buhabûna nizimî"(ji bona genim û ceh û durustkirinên dinê çandinîyê) "bi xwe ve bi hevîlê perîşanîya Berkirvanan ve têtê biderkevtin û ew bi hîç renegekî ve di berkirina karê wan de nayête biderkevtin". ("Sermîyan", III, r. 340)³⁴. Xwedîbûna perçên erdên biçûk ew bi renegekî sadeyî berkirina biçûk ve têtê biderkevtin, ya ku ew li jêr sermîyandarîyê de têtê jihevbiçistin, biwêrankirin û biwindakirin. "Xwedîbûna perçên erdên biçûk li gora serûştîya xwe de bi pêşvexistina hêzên berkirina civakîyî kar, şeweyên civakîyî kar, komkirina civakîyî sermîyan ve, xwedîkirina terş bi renegekî mezin ve û bi pîrbûn ve bi karanîna zanistîyê ve rê pê nade bidan. Selef û rêstika bêşan li her der û cih de Xwedîyên erdên perçeyên biçûk didin biperîşanîkirin. Sermîyan ji bona bi karanîna

³³Ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 23, r. 671/672 û 775, de bidin bitemaşekirin.

³⁴Ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 7, r. 84 de bidin bitemaşekirin.

kirîna erd ve ew ji çandinîyê têtê bikişandin. bi bê dawîkirina perçekirina çarênberkirinê ve û bi tekkirina Berkirvanan bi xwe ve têtê biderkevtin". (Hevkarî, ango Civatên Cotkarên biçûk, yên ku ew bi mezintirîn roleke Borcuwazîyî pêşverû pê têtin birabûn, ew belkî bikaribin vî berê hanê bidin bilawazîkirin, bêyî ku ew wî bikaribin bidin bihilanîn; Merov divê nede bijibîrakirin, ku ev civatên hevkarîyên hanê pir ji bona Cotkarên dewlemend didin bidan; belam ew ji bona komên Gundîyên perîşan pir bi kêm ve didan bidan, bigir ku ew ji wan re hîç tiştêkî nadin bianîn û ku ev civatên hevkarî ji bona wan bi serdejî ve bi xebatxwerên wan ve ji bona kirya wanî kar têtin biderkevtin). "Windabûneke pir mezin ji hêza Merovan, her û her bêtir bedbûna mercên berkirinê û buhabûna çarên berkirinê bi qanûneke neçarî ve ji bona xwedîbûna perçên erdên biçûk ve têtê biderkevtin". Di çandinîyê de û herwehaji di çêkirinê de sermîyandarî kirina berkirinê bes û bi tenha ve ji bona buhayê "gorîvanên berkirinê" bide biveguhertin". Belawelakirina Kargerên çandinîyê ji hev ji bona ser topraxên mezin pêrejî liberxwedana wan têtê bişikenandin, di çaxa ku komkirina Kargeran di bajaran de hêza liberxwedana wan didate bixurttirkirin. Mîna ku di çêkirina di bajaran de wehaji dê (sermîyandarîya) nuh di çandinyê de di bilindkirina berê kar de û di gewrekirina bêtirkirina kar de di rêya windankirina hêza kar û widabûna wêna bi xwe ve de bide biderxistin. Her pêşkevtekek di çandina sermîyandarîyê de ne bes tenê ew bi pêşkevtekekê ve di hunerê de têtê biderkevtin, ku bê çawan Kargeran dikarin bidin bitalankirin; lêbelêjî ew bi hunekê ve têtê biderkevtin, bê çawan erdê jî dikarin bidin bitalanîkirin... Berkirina sermîyandarîyê wetov teknîkê û bi yekkirina kirinên berkirina civakî ve dide bipêşvexistin,

71 Sê Kanî û Sê Pêkhatinên Markisistîyê

di dema ku ew pêrejî zayîna kanîyên hemû dewlemendbûnê dide bigorkirin: ku ew jî di Erdê û Kargeran de têtin biderkevtin". ("Sermîyan", I, dawîya derîyê sêzdehemîn)³⁵.

³⁵Ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 8, r. 201 de bidîn bitemaşekirin.

Sosyalistî

Ji yê derbasbûyî tête bidiyarkirin, ku Marx bi neçarbûna veguhertina civaka sermîyandarîyê ji bona civaka sosyalistîyê bes û bi tenha ve ji lêvenerandina livandina qanûna abûrîyî civaka nuh dayîte biderixstin. civakkirina kar, ya ku ew bi hezar rengî ve her û her bi lezbûneke bêtir ve ji bona pêş tête bikevtin û ya ku ew di nîvsedsalê derbasbûyî de di ser mirina Marx de bi taybetî ve di gewrebûna çêkirina mezin de, di kartêl, sundikat û trestên sermîyandarîyê de tête bieşkerekirin, herwehaji pêrejî ew di dêwbûna gewrebûn, firehbûn û hinera sermîyandarîya darayî ve tête biderkevtin, - ev jî tevdeji bi bingehê pêşîyî metiryalî ve ji bona neçarbûna hatina sosyalistîyê ve tête biderkevtin. Hêza livandîyî remanî û - sincî û bicîanînvane vê veguhertinê di Pirolitarya de bi xwe ve tête biderkevtin, ya ku ew ji bal sermîyandarîyê de bi xwe ve hatîye bifêrkirin. Xebata Pirolitarya bi dijî Borcuwazîyê ve rengên pir cudan ji xwe re dide biwergirtin û ew her û her di nava xwe de bi dewlemendtir ve tête biderkevtin û herwehaji dê ew bi neçarî ve bi xebateke siyasî ve bête bikirin, ya ku wê berê xwe ber bi wergirtina desthilatîya sîyasî ve di rêya Pirolitarya ("Diktatorîya Pirolitarya") de dayîe bivekirin. Civakkirina berkirinê divê veguhestina çarên berkirinê ji bona

xwedîbûna civakî û ji bona "sitendina xwedîbûnê ji Talanvanên wêna" bide bibirin. Gewrebûna berzkirina bere berkirinêyî kar, kurtkirina roja kar, xistina karê bihevreyî pir bi jîrîtî ve di şûna mayînên berkirinêyî biçûkî hovberîyî ji hev belawelayî de û li ser kavlên wî de - ev tevde bi encamên xweserîyî vê veguhestinê ve têtin biderkevtin. Sermîyandarî pêwendîyên di navbera çandinîyê û çêkirinê de bi carekê ve dide bitarûmarkirin; lêbelêjî pêrejî ew di pêşvexistina xwe de perçeyên nuh ji pêkanîna vê pêwendîyê, ji bona biyekkirina çêkirinê ligel çandinîyê de li ser bingehê bikaranîna şiyarbûna zanistîyê de û li ser bingehê bihevgerêdana karê bi hev re, ji bona belavkirina nuhî wargehan ji bona Xelkê (bi dawîanîn bi tenabûna gundan û hovberîya wan ve û herwehaji bi dawîanîna bi ser hev ve kevtina Xelkên bajaran di nava bajarên gewre de bi rengêkî neserûştî ve) dide biamadekirin. Rengêkî nuhî malê, mercên nuh ji bona Pîrekê û perwerdekirina nifşên nuh di rengên bilindîyî sermîyandarîyê de têtin biamadekirin. Karên Pîrek û Zarokan, jehevkevtina malbatîya Patiryarkî di rêya sermîyandarîyê de di civaka nuh de bi neçarbûn ve nebaşîrîn, pîstîrîn û dilxelandîtîrîn rengê wêrankirinê ji xwe re didin biwergirtin. Pêrejî "çêkirina gewre ligel roleke pir giring ve, ya ku ew ji bona Jinan, Xort û Keçan û zarokên nêr û mê di kirinên berkirina birêxistîyî civakî de ji derveyê kar û barên malê de dide bidan, bingehê abûrîyî nuh ji bona rengêkîyî dinî bilindtir ji bona malê û herwehaji pêwendîya nêr û mê ligel hevdû de dide bîafirandin. Bi xwe jî ve bi serûştî ve bi bêvacî ve tete biderkevtin, ku rengê Filetîyî Cermanîyî malê bi serê xwe ve nala rengê wêyî Romanî, yanjî rengê wêyî Yunanî yanjî rengê wêyî Rojhilatî bête bidanîn, yê ku ew bi xwe jî ve

ligel hevdû de pêşkevteke mêjûyî didin bidurutskirin. Herwehaji wetov tete bidiyarkirin, ku tevlihevkirina Kesên Karger ji nêr û mê û ji temenên cudan, pêrejî rengê zikmakîyî dirindayîyî sermîyandarîyê, ku tede karger ji bona kirina berkirinê û ne kirina berkirina ji bona Karger tete bidîtin, kanîya mirinareşî dagirtî bi genîbûnê ve û bi bendîtyê ve dide bipeydakirin. Ev tevlihevbûna hanê divê bi servajî xwe ve bête biguhertin û ew di bin mercên çak de bi kanîyeke Merovanîyê ve bête bikirin". ("Sermîyan", I, dawîya derîyê sêzdehemîn). Rêstika Fabrikê -Kargehê- ji me re "navka dema ayinde dide bixuyanîkirin, ya ku ew ji bona hemû zarokên di temenekî nîşankirî de karê biber ligel fêrkirinê û dibustanê de dê bête bigirêdan, ne ku ew bi nala rêyekê ve ji bona berzkirina berkirina civakî; lêbelê ew bi nala rêyekê ve ji bona berkirina Merovên ji hemû alîyekî pêşkevtî de tete biderkevtin". (Kanîya Pêşî). Li ser mêjûyî de bi xwe ve, ne bes tenê ji bona têgihîştina liberkevtina dema çûyî de; lêbelê ji bona têgihîştina ayinda bêtirs de û bi jîrbûneke hişmendî ve ji bona bicîanîna vê ayinda hanê de Sosyalistîya Markisî pêrejî pirsên milî û dewletê jî dide bikirin. Netewe bi berkirineke neçarî ve têtin biderkevtin û ew bi rengê neçarîyî pêla borcuwazîyê ve di pêşkevteke civakê de têtin biderkevtin. Wehaji çîniya Karger xwe nikarîbû bida bixurtkirin, xwe bida bisitewandin û xwe bida biserhevdûdankirin, "bêyî ku ew xwe bi nala Netewe ve bide bipêkanîn", "bêyî ku ew xwe bi "milî" ve bide bikirin, ("gerjî ev jî ne bi têgihîştina Borcuwazî ve tete biderkevtin"). Lêbelê pêşkevteke sermîyandarîyê her û her berbendên milîbûnan dide bitarûmarkirin, bi tenabûna milî dide bihilanîn û li şûna dijûnên milî de dijûnên çîniyan dide bidanîn. Di nava welatên sermîyandarîyî pêşkevtî de

jibervêjî ve bi carekê ve bi rastî ve tête biderkevtin, ku "Karger bi bê welat ve têtin biderkevtin" û ku "biyekkirina pêrabûnên" kargeran bi kêmanî ve di nava welatên bajartî de ji bona pirolitarya "bi merceki pêşî ve ji bona rizgarîkirina wêna" tête biderkevtin. ("Manifêsta Komonist"³⁶. Dewlet, ev zordarîya bi rêxistî ve, bi pêwistîyekê ve di pileyekî nîşankirî de ji pêşkevîna civakê hate biderkevtin, gava ku civakê xwe di nava çînîyên lihevnekirî de date biparvekirin, gava ku wê xwe nema dikarîbû bêtir bi bêyî "Deshilatîyekê" ve bida bijîyandin, ya ku ew bi diyarî ve wetov di ser civakê re dihate birawestandin û ya ku wî xwe tanî radeyekî jê didate bicihêkirin. Di nivê nava pevçûnê de çînî hatin bipêkhatin û dewlet bi "dewleta çînîya deha xurttirîn û di warê abûrî de bi zaltirîn ve dihate biderkevtin, ya ku ew di rêya zabûna xweyî siyasî jî de bi çînîya serdar ve dihate biderkevtin û weha wê ji xwe re çareyek didate bipeydakirin, da ku ew ji xwe re li jêr destên xwe çînîyên jêrdar bide bihiştin û biçewisandin. Weha dewleta Kevnar -di antîkê de- dihate biderkevtin, ya ku ew bes û bi tenha ve bi dewleta Xwedanê Bendan ve dihate berkevtin, da ku ew Bendan li jêrdestîyê de bide bihiştin, mîna ku dewleta Derebegîyê bi dam û destgehên Xanedan ve dihate biderkevtin, da ku ew Peyan û Cotkarên Reben bi bindest ve bide bihiştin, herwehajî dewleta helbijartîyî nuh bi destîkekî ve ji bona çewisandina Kargerên bi kirê ve di rêya sermîyan de dihate biderkevtin". (Engels di:"Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats" -

³⁶Ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 7, r. 84 de bidin bitemaşekirin.

Koka malbatîyê, Xwedîbûna Taybetî û Dewlet³⁷. Wî di wir de bîr û bawerîyên xwe û yên Marx dane biderxistin). Bi xwe jî ve bi azadîrîn û bi pêşkevîtîrîn rengê dewleta Borcuwazî jî ve, Komara Demokrasî, nikare bi hîç awayekî ve vê rastîyê bide bihilanîn; lêbelê ew bes û bi tenha ve rengê wê (girêdana dewletê ligel Borsê de, bertîlkirina Karmendan û Rojnaman -xweser yanjî ne xweser- ûhd.) dide biveguhertin. Sosyalistî, ya ku ew ber bi hilanîna çînîyan ve têtê biçuyîn, herwehaji pêrejî ew ber bi hilanîna dewletê jî ve têtê biçuyîn. Engels di "Anti Dühring" de dide binivîsandin: "Karê pêşîyî dewletê têtê têtê biderkevtin, gava ku dewlet bi rastî ve bi Wênerê hemû civakê ve bête biderkevtin - divê ew bi navê civakê ve xwedîbûna çarên berkirinê bi destên xwe ve bide bixistin-, ev karê hanê bi xwe jî ve bi karê wêyî dawîyî bi serê xwe ve bi nala dewletê ve têtê biderkevtin. Destdirêjkirina desthilatîya dewletê ji bona nava pêwendîyên civakî dê ew ji berekî ji bona yên din bête neyayîkirin û ew di pişt re ji ber xwe têtê birazandin. Li şûna serdarîyê de li ser Kesan de sermîyandarîya li ser tiştan de û bi rêvebirina kirinên berkirinê ve têtê biderkevtin. Dewlet dê neyête bihilanîn, lêbelê ew têtê bimirandin"³⁸. "Civak, ya ku ew berkirinê li ser bingehe behevrebûna azad û wekhevî Berkirvanan de ji nuh ve dide birêkûpêkxistin, ew tevaya mekîna dewletê bi wir ve dide bigihandin, ya ku ew dê di wir de bête bihiştin, ew jî

³⁷Ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 25, r. 814/815 de bidin bitemaşekirin.

³⁸Ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 23, r. 514, 507 û 529/530 de bidin bitemaşekirin.

di Xaniyê Kevnarîyê de tête biderkevtin, dê ew li teniştaya çerxa rêstinê de û tivirê birozî de bête bidanîn". (Engels di: "Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats" -Koka malbatîyê, Xwedîbûna Taybetî û Dewlet-).

Di dawîya dawî de bi çilo ve helwesta sosyalistîya Marx bi beramberî Cotkarên biçûk ve tête biderkevtin, yê ku ew di der pêla sitendina xwedîbûnê de ji nava destên Talankeran hêjî tête bimayîn, weha divê li ser daxuyanîyê Engels de bête biagehdarîkirin, ya ku ew bîr û bawerîyên Marx dide biderxistin: "... gava ku em bi xwedanê desthilatîya dewletê ve bêtin biderkevtin, em nikarin carekê jî lê bidin biremankirin, ku dê emê ji Cotkarên biçûk bi darê zorê ve xwedîbûnê ji wan (çi bi beramber ve û çi jî bi bê beramber ve) bidin bisitandin, mîna ku em dê vê bi neçarî ve bi beramberî Zemîndarên mezin ve bidin bikirin. karê me bi beramberî Cotkarên biçûk ve di pêşî de di wir de tête bidîtin, ku em berê kargeha wîyî bi taybetî ve û erdê wîyî bi taybetî ve ji bona kevtina nava Hevkarîyan bidin bivekirin, ev jî divê ne bi darê zorê ve bête bikirin, lêbelê divê ew di rêya nimûne de û di rêya destdirêjîkirina alîkarîya civakî ji bona wê armancê bête bikirin. Û di wêçaxê de dê gelek çare li nik me de bêtin bidîtin, ku em ji bona Cotkarê biçûk tede qazanca wî jêre bidin bidiyarkirin, ya ku ew niha jî jêre bi rewşen ve divên bêtin biderkevtin". (Engels, "Zur Agrarfrage im Westen" - Li ser pîrsa çandinîyê di rojava de-, ji bal Aleksiyêva hatîye biçapkirin, r. 17 wergerandina Rusî ligel şaşbûnan de. Koka wê di rojnama "Neue Zeit" -Serdema nuh- de hatîye bibelavkirin)³⁹.

³⁹Ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 4, r. 497 de bidin bitemaşekirin.

Taktîka Xebata Pirolitariyî Çînî

Marx, yê ku wî hêj ji sala 1844/1845 de bi eşkere ve kêmanîyeke bingehî di metiryalistîya kevin de date bixunîkirin, ya ku wê mercên jêhatîyên rastîyên şûreşê nîkarîbû bihata biliberkevtin û neji wê dikarîbû giringbûna hêjakirina wêna bida binaskirin, wî di tevaya jîna xwe de bi carekê ve bi karên xweyî dîtîne ve her û her guhê xwe bi pirsîyarên taktîka xebata Pirolitariya çînî date bipêdan. Tevaya nivîstên Marx û bi taybetî ve ji sala 1913 de çapkirina herçar nivîstên nameyên wî ligel Engels de di vî babetê hanê de lêgerandinên pir bi dewlemend ve têtin biderkevtin. Ev lêgerandinên hanê hêjî pir bi dur ve têtin bidekevtin, ku wan bi carekê ve tevaya nivîsandinan dane bikomkirin. Jibervêyekêjî ve divê em li vêderê de xwe li ser rûnkirinên tevayî û kurt de bidin bitêrkirin, tevî ku em bidin bixuyanîkirin, ku Marx bi bêyî vî alîyê hanê ve bi rastî jî ve bi nîv ve, bi yekalî ve û bi bê can ve didate bidîtin. Karê pêşîyî taktîka Pirolitariya Marx di suwarkirineke pir xurt de ligel hemû bîr û bawerîyên xweyî metiryalistîyî diyaliktîkîyî cîhanbînîyê de date bikin. Bes û bi tenha ve lênerîneke bi serê xwe ve ji bona tevayê di hevbikêrkirinê de bi carekê ve ji bona hemû çînîyên civakeke heyî û pêrejî guhpêdan bi pileyên pêşvekevtina vê civaka hanê heyî

ve bi serê xwe ve, herwehaji di pêwendiyên ligel hevdû de di nava wan de û civakên din de dikare bi nala bingehê ve ji bona taktikekî rastî ji bona pêşkevttirîn çîne bide bikarkirin. Jibervêjî ve dê li hemû çînîyan û hemû welatan de ne di rawestandina wan de, lêbelê di livandina wan de bête bitemaşekirin, ango ne di sarbûna zînetê de lê di livandinê de bête bitemaşekirin (ya ku qanûnên wê ji mercên hebûna abûriyî her çînîyekê têtin biderkevtin). Li livandinê de dê ne bes bi tenha xwe ve ji aliyê dema çûyî de lê bête bitemaşekirin, lêbelêjî dê ji aliyê dema ayinde jî lê bête bitemaşekirin û evjî dê ne ji aliyê têgihîştina zimandirêjên "Pêşveçûnvan" de, yên ku ew bes û bi tenha ve veguhertinên bi hêdî ve didin bidîtin, lêbelê ji aliyê diyaliktikî de lê bête bitemaşekirin. Marx ji bona Engels date binivîsandin, divê Merov nede bibawerîkirin, "ku di pêşveçûnên gewreyî mêtûwê de bi xwe ve bîst sal tede ji rojekê bêtir nayêtin biderkevtin, dibejî ku di pişt re jî rojek dikarin bêtin bihatin, ku ew di nava xwe de bîst salan didin biderxistin". ("Nameyên ligelhev de", bergê III, r. 127). Di her nêrdewaneke pêşkevtinê de, di her bêhnekê de divê taktika Pirolitarya vê diyaliktika neçarîyî bi serê xwe ve di mêtûwa Merovanîyê de lê bide biguhpêdan, evjî ku ew ji alîkî de pêlên sarkirîyî mêtûyî yanjî vejêre gotîyî pêşkevttina "aşîtyî" hêdî hêdî bi leza şeytanokê ve ji xwe re bidin bikaranîn, da ku ew şiyarbûnê, hiner û karîna xebata pêşkevttirîn çînê bidin bipêşvexistin û da ku ew tede ji aliyê din de tevaya kar ji bona ser "armanca dawî" ji bona rizgarîkirina çînîya bi navkirî ve bidin bigirêdan û wê bidin biamadekirin, ku ev çînîya hanê karên rastîyî mezinî li ber xwe de di rojên giran de bikaribe bide biçarekirin, "yên ku ew di nava xwe de bîst salan didin biderxistin". Di vê pîrsa hanê de du lêvenerandinên Marx bi taybetî ve bi

ringî ve têtê biderkevtin: Yek jê di nivîsta "Elend der Philosophie" -Perîşaniya Felsefê" de li ser xebata abûrî û sazmandîyên abûrîyî Pirolitarya de têtê biderkevtin, pîrsa din di "Komonistischen Manifest" -Manifêsta Komonist- de li ser kar û barên siyasîyî Pirolitarya de têtê biderkevtin. Pîrsa pêşî wetov têtê biderkevtin: "Çêkirina gewre komeke ji xelkên hevnenas di cihekî de ligel hevdû de de dide bicivandin. Berberî wan di qazanca wan de wan ji hevdû dide biparvekirin; lêbelê parastina kirya kar, ev berjewendîya hevbeşî beramberî bi Serkar ve, wan di remana liberxwedanê de - di hevalbendîyê de dide biyekirin". Di pişt re " Hevalbendîyên wetov di pêşî de bi tenha xwe ve xwe di birran de didin birêxistin û dê her û her beramberî bi sermîyanê yekgirtî ve parastîna Yekîtiyan ji bona wan bête bineçarîkirin, yên ku ew ji bona kirya karê xwe...di vê xebata hanê de -cengek rastîyê Xelkêyî navxwe- xwe didin biyekkirin û hemû perçê xwe ji bona şerê hatî de didin bipêşvexistin. Heger ku carekê jî bi vê deqa hanê ve hate bigihandin, wêçaxê hevalbendî ji xwe re rûçikekî siyasî dide biwergirtin"⁴⁰. Li vir de bername û taktika xebata siyasî û bizava civata Kargeran ji bêtir ji dehan sal ji me re têtin biderkevtin, ya ku wê ji bona pêlekê dirêj ji bona amadekirina hêzên Pirolitarya "ji bona şerê dahatî" didate bikarkirin. Bi serdejî ve amojgarîyên zor têtin biservekirin, yên ku ew ji bal Marx u Engels de ji nimûneyên bizava Kargerên Ingilîzî didin bixunayîkirin, bê kanî çawan "Geşbûna" çêkirinê pêrabûna dide bipeyda kirin, "ku Pirolitarya bidin bikirîn",

⁴⁰Ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 21, r. 166/167 û 168 de bidin bitemaşekirin.

("Namênveguhastî" ligel Engels de, I, r. 136)⁴¹, wan ji xebatê bidin bidûrkin; herwehaji bê kanî çawan jî ev geşbûna hanê bi carekê jî ve Kargeran "didin bigênîkirin" (II, r. 218); herwehaji bê kanî çawan jî Pirolitarîya Ingilîzî "tête bibajarîkirin, weha ku ev netewê ji hemû netewên din bi bajarîtirîn ve tête biderkevtin" (yê Ingilîzî), ku ew didawîya dawî de dide bixwestin, ku ew bi wêderê ve bête bigihandin, ku ew Aristokratîyeke -Xanedaneke- Bajarîtî û Pirolitarîyeke Bajarîtî li tenîştî Borcuwazîyê ji xwe re bide bipeydakin" (II, r. 290)⁴². Herwehaji bê kanî çawan jê "tîna şûreşgêrîyê" "tête biderkevtin" (III, r. 127). Herwehaji bê çawan Merov bi demeke bêtir ve û yanî bi kêmtir ve divê bide biçavdêrîkirin, tanî ku "Kargerên Ingilîzî xwe ji xuyanîya nexweşîya vegirtina Borcuwazîya xwe bidin birizgarîkirin" (III, r. 127). Herwehaji bê kanî çawan bizava Kargerên Ingilîzî ji "mêrxasîya Chartîsten - Çartîstên- kevin" hatine bikevtin⁴³ (1866; III, r. 305)⁴⁴.

⁴¹Ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 20, r. 262 de bidin bitemaşekirin.

⁴²Ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 22, r. 499 de bidin bitemaşekirin.

⁴³Ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 30, r. 342 de bidin bitemaşekirin.

⁴⁴Chartîst -bi Hevalbendên Chartîsyê vê têtin biderkevtin, yên ku wan bizava şûreşgêrîyê Kargerên Ingilîzî di salên 1836 tanî 1848 de didatin biwênerîkirin û yên ku wan ji bona bicîanîna bernamêya mîlet didatin bixebatkirin û daxwaza wan bes û bi tenha ve ji bona demokratîkirina Ingilîstanê dihate biderkevtin.

Li ser giringbûna Chartîstan Lenin dide bigotin: "Ingilîstanê Chartîstî ji bona dunyayê date bipêşkeşkin, ya ku ew bi bizava Pirolitaryayî şûreşgêrîyê pêşî ve dihate biderkevtin, ya ku bi fireh ve,

Herwehajî bê kanî çawan Serokên Kargerên Ingilîzî renegekî nîvkirî "di navbera Borcuwazîyên Radîkalî û Kargeran de" didin bipêkanîn (li ser Holyoake de, IV, r. 209)⁴⁵. Herwehajî bê kanî çawan di encamê zîneta Ingilistanêyî Monopolî de û tanî ku ew zîneta Monopolî neyête bişikenandin, "dê Kargerê Ingilîzî ji xwe re bêtir nede bixwestin" (IV, r. 433)⁴⁶. Taktika xebata abûrî ligel destpêkirina giştî de di vir de ligel lênerîneke pir firehî hêja ve, ji hemû alîyekî de û bi rastî ve bi şureşgêrî ve dê lê bête bitemaşekirin.

"Manifêsta Komonist" li ser taktika xebata siyasî de gotina marikisîyî bingehî li ser: "wan" (ango Komonistan) de dide bidani, "yên ku ew ji bona kara çînîya Karger û armancên wêyî xweser didin bixebatkin; lêbelê ew di vê bizava hanêyî niha de pêrejî ayinda bizavê bi xwe jî ve didin biwênerîkin"⁴⁷; jibervêjî ve Marx di sala 1848/1849 de li Lehistanê (Polonya) de ji bona partîya "Şûreşa Çandinîyê" didate bipiştgirtin, "partîya ku wê di Krakauer -Kerako- de der sala 1846 de serhildan date bivêxist". Li Cerministanê de Marx der sala 1848/1849 de

bi rastî ve tevaya komên Xelkê ber bi xwe ve dabû bigirtin û ew di warê siyasî û abûrî de bi eşkere û diyar ve dihate biderkevtin". (Ji xwe re li Nivîstên Lenîn, bergê 29, r. 298 de bidin bitemaşekirin).

⁴⁵Ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 30, r. 338, 342 ; bergê 31, r. 198 de bidin bitemaşekirin.

⁴⁶Ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê IV, ji Nameveguhestina r. 291 û 609, Berlin, 1950 de bidin bitemaşekirin.

⁴⁷Ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 4, r. 492 de bidin bitemaşekirin.

pişt demokratîya şûreşvanîyê sert didate bigirtin û wî di pişt re jî de tucarî dev ji wî taktikê hanê neda biberdan, bê kanî wî di wêçaxê de çî li ser tatik de dabû bigotin. Wî li Borcuwazîya Cerministanî de bi nala perçeyekî ve lê didate bitemaşekirin, ya ku wê "di pêşîya pêşî de mêldarîya bêbextîyê bi beramberî millet ve didate biderkevtin", (bes û bi tenha ve bi hevalbendîyê ve ligel komên Cotkaran de dê Borcuwazîyê bikarîba kar û barên xwe bi bingeşî ve bida bicîanîn) "û wê ji bona lihevhatinê ligel Wênerên Tackirîyê ji civaka kevtin didate bimêldarîkirin". Li vêderê de em dana lêvenerandina dawîyê Marx ji bona helwesta çînîyê Borcuwazîya Cerministanî di pêla Şûreşa Borcuwazîyê Demokrasî de didin bianîn - pêrejî ev bi nimûneyekî pir bilindî metiryalistî ve tête biderkevtin, yê ku ew li civakê de di livandina wê de dide bitemaşekirin û ew têde ne bes tenê ji alîyê livandinê ya ku ew xwe ber bi paş ve dide birakişandin: "... Bi bê bawerî bi xwe ve, bi bê bawerî bi millet ve wê tengijîya xwe beramber bi jor ve û bi lertzê ve beramberê bi jêr ve ... ji bahozên cîhanê dihate bitirsandin ... bi bê tînbûn ve ji bona hemû layekî ve ... ji hemû alîyan de bi lewçedar ve ... bi bê jêhatîbûn ve ... bi mîna kalekî rizyayî ve, yê ku wî bi nifîr li xwekirî de didate bidîtin, yê ku wî ji ber qazana pîrbûna xwe bi Rêberê Palpêdanên Gencê pêşî ji bona miletekî xurî li ser xwe de tête bikirin ..." ("Neue Rheinische Zeitung", sala 1848; ji xwe re li dûhiştina wêjeyî de bidin bitemaşekirin, Bergê III, r. 215)⁴⁸. Piştî nêzîka derbasbûna bîst salan Marx di nameyekê de ji bona Engels date bixuyanîkirin (bergê III, r.

⁴⁸Ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 6, r. 108/109 de bidin bitemaşekirin.

224)⁴⁹, ku hoyê bi sernekevtina şûreşa 1848 de di wir de tête biderkevtin, ku Borcuwazî di wêcaxê de xwe tev nedate bidan û ew bi koletîyê ve ji dêlva xebatê ji bona azadîyê hate birûniştin. Gava ku pêla şûreşên 1848/49 hate bidawîkirin, Marx bi dijî her listikên şureşî ve (xebata dijî Schaper û Willich) date bideştpekirin û wî date bixuyanîkirin, ku di pêla nuh de divê Merov li ber kar de bête bikevtin, ku di bin perda "aşîfîya" diyar de şureşên nuh têtin biamadekirin. Belam bi çi awayî ve Marx didate bixwestin, ku ev karê hanê divabû bihata bikirin, dê ev di hêjakirina wîna de li ser zîmeta Cerministanê de di dema diwartirîn kevneperestîyê de di sala 1856 de bête bixuyanîkirin: "The whole thing in Germany" -her tişt li Cerministanê de- dê li ser karîna piştgirtina şureşa Pirolitarya de di rêya renekî mîna çapa duwem de ji cenga Cotkaran bête birawestandin". ("Namên veguheştî" ligel Engels de, bergê II, r. 108)⁵⁰. Tanî ku şureşa demokratîyî (borcuwazî) li Cerministanê de neyête bidawîkirin, Marx guhê xwe bi carekê ve ji bona taktika sosyalistîyê Pirolitarya di geşbûna tîna demoratîyî komên Cotkaran de didate bidan. Wî didate bibîrûbawerîkirin, ku helwesta Lassalle "bi serê xwe ve bi nala bêbextîyekê ve ji bona tevaya bizava Kargeran ve li Piroşya de tête biderkevtin" (bergê III, r. 210), ev jî jiber ku Lassalle pêrejî ji bona Derebegan û Milîyên Piroşî yarmetî ji wan re date bipêşkeşkirin. Li nik veguhertina bîr û bawerîyê de

⁴⁹Ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 31, r. 68 de bidin bitemaşekirin.

⁵⁰Ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 29, r. 47 de bidin bitemaşekirin.

ligel Marx de li ser danîna xuyanîyekê bi hev re di rojnamatîyê de Engels di sala 1865 de date binivîsandin: "Di welatekî bi pîrbûn ve di çandinyê de ... bi xwe ve bi bêşermbûn ve tête biderkevtin, ku bi navê Pirolitarya çêkirinê ve bes û bi tenha ve hêrîş li ser Borcuwazîyê de bête bikin; lêbelê li tenîsta wê de çewisandina Patriarkîyî bê qam ji bona Kargerên çandinyê de di rêya Mîrên Derebegên mezin de bi hîç tu gotinekê ve nayête bibîrxistin" (Bergê III, r. 217)⁵¹. Di pêla 1864 tanî 1870 de, gava ku dewran bi dawîya xwe ve hate bigihaştin, ya ku têde şûreşa demokratîyî Borcuwazî li Cerministanê de bi dawîya xwe ve hate bigihandin, di vê dewranê de çînîyên xebatxwerên li Pîrosya û Otruşê -Nemsa- de ji ser vê yekê de didatin bixebatkin, ku ew vê şûreşa hanê bi vî rengî ve yanjî bi rengekî din ve ji jor de bidin bidawîanîn, Marx ne bes tenê Lassalle didate bigunehbarkirin, yê ku wî ligel Bismarck -Bismark- de "çav didate bivedan", herwehaji wî Liebnecht -Lîbkinêşt- didate birastkin, yê ku ew bi "dildarîya Nemsa" ve hatibû bikevtin û wî dest dabû bipêkirin, ku ew li ber başbûnên dewletên biçûk de bide bidan; Marx ji bona taktikeke şûreşgêrî didate bidaxwazkin, ya ku ew wetov bi wekhevî ve û bi xurtî ve him dijî Bismarck û himjî dijî Nemsa jî didate bixebatkin, Taktîkekî, yê ku wî xwe li gora "Biserkevtvanên" Derebegên Prosî de ne didate bikin, lêbelê wî pir bi başî ve xebata şûreşgêrî ji nuh ve bi dijî wan ve didate bivêxistin û ev jî bi rastî ve li ser wê gorepanê de didate bikin, ya ku li ser wê de bi serkevtinên sipahîyî Prosî hatibûn bidîtin. (Nameveguhêstin" ligel Engels de, III, r. 134, 136, 147,

⁵¹Ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 31, r. 46 û 55 de bidin bitemaşekirin.

179, 204, 210, 215, 418, 437, 440/441)⁵². Di nameya Navnetewîyî bi nav û bang ve di 9 kewçêrînkê sala 1870 de Marx Pirolitarya Firensî ji bona serhildaneke bi zû ve date bibivekirin; lêbelê gava ku serhildan tevliwêjî de (di sala 1871) hate bivêkevtin, Marx bi dil û can ve pêrabûna şûreşgêrîyî Cemaweran date bipîrozîkirin⁵³, ev "hêrîşa birina ser asman" wî wetov di "nameya xwe de ji bona Kugelmann" date binivîsandin⁵⁴. Bi sernekevtina pêrabûna şureşê ve di vî nîrê hanê de mîna nala nîrên pirî dîn ji aliyê dîtina metiryalstîya Markisîyî diyaliktîkî de ji bona tevaya çûna xebata Pirolitarya û ji bona havilê vê xebatê bi bedbûneke biçûk ve biramber bi bedbûna dakevtina ji xebatê û xwe berdestkirina bi bê xebatê ve dihate biderkevtin. Xwe berdestkirineke wetov dê Pirolitarya ji mêrxasîyê bida bixistin û dê ew bida biçavtirsandin. Marx, yê ku wî bi çavekî pir baş ve ji bona bikaranîna çarên rêpêdayî di pêla siyasîyî rawestyayî de û serdarîkirina rêpêdayî Borcuwazî bi gelekî ve pesnê wê didate bidan, di sala 1877/1878 de, piştî derkevtina Qanûnên Sosyalistîyê⁵⁵

⁵²Ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 30, r. 354, 35/358, 374/375, 429; Bergê 31, r. 37/38, 45/46, 52-54, 371, 402 û 412 de bidin bitemaşekirin.

⁵³Ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 17, r. 277 de bidin bitemaşekirin.

⁵⁴Ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, bergê 17, r. 277 de bidin bitemaşekirin.

⁵⁵Qanûna ji rê derkevtî bi dijî Sosyalistan ve bi kurtî ve ew bi navê Qanûna Sosyalistan ve hate binavkirin û ew li Cemistanê de di sala 1878 de hate biderkevtin. Li gora vê qanûna hanê de tevaya sazmandîyên partîya sosyal demokrat, hemû sazmandîyên komên

bi tundî ve ew bi nala "gotinên qebeyî şureşîyî" wek Most ve dane bitawanbarîkirin; lêbelêjî wehajî bi wê xurtbûnê ve, heger nejî hêjî bi tûjtir jî ve wî xwe ji bona ser Kêspereştîyê date bizîvirandin, ya ku ew di wê demê de ji xwe re bi demeke dirêj ve li ser siyaseta mîrîyî partîya sosyalistîyî demokratî de hatibû bizalkirin, gava ku wê nema dikarîbû xweser ji xwe re mêrxasîyê, helwesteke pêgîrîyî şureşgêrî bi mîna bersivekê ve li ser Qanûna jirêderkevî de bide biwergirtin, da ku ew xwe ji bona xebata veşartî bide biveguhêstin. (Namênveguhêstî ji Marx ji bona Engels, IV, r. 397, 404, 418, 422, 424)⁵⁶; (herwehajî di namênen ji bona Sorgê de)

(Ev di axlêva - çîrya duwem 1914 hatîye binivîsandin. Di pêşî de ew di Ferhenga Granat de, çapa, bergê 28 hatîyê bibelavkirin.

Di bin navnîşana : W. Iljin de hatîye bibelavkirin

Lenin: çapa Elmanî, bergê 21, r. 31 - 83.

Kargeran û çapmenîtiya rojnamestîyê bi derbekê ve hatin biqedexekirin û tevaya wêjeya sosyalistîyê û nivîstên li ser wê de hatin bicivandin bijêsitandin û herwehajî bi dijî Sosyal Demokratên ve dest bi zordariyê û givaştina liser wan de hate bikirin. Di bin givaştin û xebata tevgera komêm Kargeran de qanûna ji rê derkevî hate bihilanîn.

⁵⁶Ji xwe re li Nivîstên Karl Marx/Friedrich Engels, Namênveguhêstî, bergê IV, r. 552/553, 581, 590/591 û 592/593 de bidin bitemaşekirin.

Ev nivîsta hanê hatîya birastkirin û ew ji bona çapa duwem hatîye biamadekirin.

Ez wergerandina Kurmancîyî vê nivîsta hanê ji bona Dara Tewfîq didim bidiyarîkirin, yê ku ew bi yekekî ji Qehreman û Rewşenbîrê milletê xwe ve tête biderkevtin û yê ku ew di salên heştêyî de li ser destên Faşîyên Basîyên Begdadê de hate bikuştin.

Min Dara Tewfîq û Pîreka wî Gelawêj li bajarê Berlinê de li Cerministanê de di kongirê Pêncemê Komela Xwendevanên Kurd de ji 22 - 26. 8. 1960 date bidîtin, yê ku ez di cara piştî de têde hatibûm bibeşdarîkirin. Dî vî kongirê hanê de di nava me -Partî- û Komonistan de li ser têgihîştina Pêşverû û kevneperestîyê de bi peyvê ve pevçûnê date bidestpêkirin; jiber ku Berpirsiyarê Komonistan Sebah El-Dure em bi kevneperest ve datin binavkirin, yê ku ew bi birastî ve bi Erebekî şovînî ve dihate biderkevtin, lêbelê bi nav ve wî xwe him bi komonist ve û himjî bi pêşverû ve didate biderxistin.

Wî pir ji Basîyan re di salên heftêyê de mîna pir ji Komonistan li dahol û zornê de didate bilêxistin û ew di encamê dawî jî de li ser destên Basîyan de hate bikuştin, piştî ku şûreşa Kurd der sala 1975 de hate bikevtin; jiber ku îşî Basîyan bi van Komonistên Şovînyên Ereb ve nema dihate bidîtin.

Di Kongire de du bend -benda partî û benda Komonistan- rû bi rû ve di rûwên hevdû de li ser lêdanê de dihatin birawestan. Di benda partî de Gelawêj bi hemû xwîngermîya xweyî Partî ve di rêza liberxwedana pêşî de dihate birawesta. Dara Tewfîq di wê demê de hêjî bi Komonist ve dihate biderkevtin; belam ew bi Komonistekî Welatperwerî Kurd ve dihate biderkevtin. Wî ligel Dr. Qa-

simlo de navcîtiya me didate bikin. Em li hev hatin. Dara bi ken ve ji me tevan re date bigotin: Birano ez ji bona vêderê de nehatime bihatin, da ku ez û Pîreka xwe ligel hevdû de bêtin bişerkevtin.

Herwehaji di vî Kongirê hanê de Kameran Bedirxan Beg û Ihsan Nurî Paşa ligel Xanima xwe de bi cil û bergên Kurdîyî rengîn ve hatibûn bibsardîkirin. Herwehaji min di vî kongirê hanê jî de Ebdul-Reham Qasimlo jîdate binaskirin.

Di cara pêşî de di Komela Xwendevanên Kurd de li Ewropa de ez hatim biaxovtin; jiber ku têde ji her perçeyekî Kurdistanê de Xwendevanekî bi xêrhatina Ihsan Nurî Paşa û Kameran Bedirxan Beg date bikin. Wek niha ew peyva min bi bîra min ve têde bikevtin, lê hêjibêtir di tevaya jîna xwe de min weha di peyvdariya xwe de tucarî wetov nedabû bixuwêdankirin.; jiber ku min di menaliya xwe de xwe li ser şeweyê peyvdariya Yunanî de li çolê de her û her didate bifêrkirin. Belam bi cara pêşî ve dihate biderkevtin, ku ez biberamberî pir kesan ve û bi kurtî û givaştî ve li ser pêşewaziya du Qehremanên Kurd de bididim biaxivtin.

Di dawîya buhara vê salê de -1998 de- li Selah-El-Dîn de min ji nû ve Gelawêj ligel Keça wê de date bidîtin; jiber ku ew ji bona serdana Mesud Barzanî hatibû bihatin. Hêjî ev rûdana hanê pir bi xweşî ve di piştî derbasbûna bigir 38 salan de di bîra wê de dihate bihatin.

Dr. M. S. Cuma

Berlin, di 21. 11. 1998 de.